

OVER DE BETEKENIS VAN DE AKENSE BURGEMEESTER GERHARD CHORUS

*Een nieuwe kijk na honderd jaar**

Ingo Deloie

In het jaar 1367¹, op 20 april², stierf ridder Gerhard Chorus. In het collectieve geheugen van de stad Aken neemt hij onder de burgemeesters een soortgelijke prominente plaats in als Karel de Grote onder de aan de gevel van het Akense stadhuis figurerende keizers en koningen. Behouden en bestendigd wordt zijn herinnering tot op de huidige dag door de naar hem vernoemde, in het centrum van het middeleeuwse Akense paltsgebied liggende Ritter-Chorus-Straße³, door de in het voorportaal van de Akense Dom boven zijn graf aangebrachte inscriptie, door een hem voorstellend beeld aan de gevel van het Akense stadhuis en door twee tamelijk kleine monografieën over hem: een oudere van de Akense lokale historicus Christian Quix uit het jaar 1842⁴ en een jongere dissertatie uit Münster van de historicus Martin Birmanns uit het jaar 1913⁵. Gegeven deze grote tijdsspanne leek zijn 650^e sterfdag** in april 2017 een goed moment om leven en werk van deze belangrijke magistraat uit het laatmiddeleeuwse Aken opnieuw te bezien⁶.

In de afgelopen honderd jaar zijn weliswaar nauwelijks nieuwe getuigenissen aan het licht gekomen, die tot dan toe onbekende details over Gerhards leven overleveren, maar het geschiedkundig onderzoek heeft onze kennis over de ontwikkeling van Aken in de late

* *Ingo Deloie, Zur Bedeutung des Aachener Bürgermeisters Gerhard Chorus – ein frischer Blick nach 100 Jahren. In: Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins (ZAGV), Band 119/120, Jahrgang 2017/2018, blz. 243-281. Vertaling: Boudewijn Chorus, met dank aan mijn broers Jeroen en Rogier voor hun juridische, taalkundige c.q. (kerk)geschiedkundige adviezen. Opmerking van de vertaler over de ondertitel: de auteur doelt met 'na honderd jaar' waarschijnlijk op de tijd sinds het verschijnen van de laatste biografie over Gerhard Chorus, zie noot 5, ook al was dat bij publicatie van Deloie's artikel intussen 105 jaar. Overige opmerkingen zijn bedoeld ter verduidelijking van bepaalde begrippen en staan cursief tussen haakjes, zowel in de hoofdtekst als in de noten.*

¹ Zie voor het sterfjaar: Aachener Chronik aus einer Handschrift der königlichen Bibliothek in Berlin, bezorgd door HUGO LOERSCH, in: Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein 17 (1866), blz. 1-29, hier blz. 7 ad annum 1367. Zie ook Kleine Aachener Chronik, bezorgd door PETER ST. KAENTZELER, in: Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein 21/22 (1870), blz. 96-106, hier blz. 92, ad annum 1367.

² De sterfdag blijkt uit een notitie in het oudste Burtscheider Dodenboek in verband met een jaarlijkse stichting van 5 mark en 40 schilling, zie Das älteste Burtscheider Nekrologium, bezorgd door F.X. BOSBACH, in: Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins, verder aangeduid als ZAGV, 20 (1898), blz. 90-178, hier blz. 121 e.v.: 12. kal. Maii [...] O. Gerhardus Korus miles don. eius 5 m. 40 s. annuatim.

³ Van 1847 tot 1902 droeg het tegenwoordige Katschhof de aanduiding 'Chorusplatz'. Zie voor de oorspronkelijke naam van het plein RICHARD PICK, Das Rathaus in Aachen, in: PICK, Aus Aachens Vergangenheit. Beiträge zur Geschichte der alten Kaiserstadt, Aachen 1895, blz. 270-339, hier blz. 280 e.v.

⁴ CHRISTIAN QUIX, Biographie des Ritters Gerhard Chorus, Erbauer des Rathauses und des Chors an der Marien- oder Münsterkirche, Aachen 1842.

⁵ MARTIN BIRMANN, Ritter Gerhard Chorus, Bürgermeister von Aachen. Ein Beitrag zur Geschichte der Stadt Aachen im 14. Jahrhundert, Aachen 1913.

** *In de Duitse tekst staat 450^e sterfdag, maar dat moet een drukfout zijn.*

⁶ Dit artikel is gebaseerd op een lezing voor de Aachener Geschichtsverein, de Rathausverein Aachen en het Centre Charlemagne in Aken op 31 maart 2017.

middeleeuwen aanzienlijk uitgebreid, vooral op het terrein van de geschiedenis van gebeurtenissen en van de (stedelijke) regelgeving⁷. Bovendien zijn intussen veel van de contemporaine bronnen (*uit de tijd waarin Gerhard leefde*) onderzocht en veelal in de vorm van regesten vakkundig vastgelegd. De door barones von Coels samengestelde lijsten van burgemeesters en schepenen laten voorts een vergelijking toe van Gerhards loopbaan met die van andere belangrijke functionarissen van de laatmiddeleeuwse Akense stedelijke samenleving⁸. Het lijkt dan ook de moeite waard de tot nu toe verzamelde kennis over Gerhard Chorus op de basis van de actuele stand van het onderzoek naar de stadsgeschiedenis nog eens kritisch na te gaan, noodzakelijke correcties van het beeld van Gerhard aan te brengen en vanuit de huidige gezichtspunten een waardering van zijn historische betekenis voor het laatmiddeleeuwse Aken uit te voeren.

Wel is het de vraag hoe de historische betekenis van Gerhard valt vast te stellen en aan welke getuigenissen daarvoor relevante uitspraken zijn te ontlelen. Contemporaine historiografische bronnen die zich concreet uitlaten over Gerhards prestaties als ambtsdrager van het stedelijke zelfbestuur, of als rechter aan het schepengerecht, of over zijn betekenis voor Aken, zijn er niet. Uitspraken over zijn levenswerk en beoordelingen van zijn persoon bevinden zich alleen in de historiografische bronnen van de vroege nieuwe tijd (1450-1800): in de aan het eind van de vijftiende eeuw – waarschijnlijk in opdracht van de stadsraad geschreven – Kroniek van Aken⁹, in de eerste integrale beschrijving van de geschiedenis van Aken door Petrus à Beeck¹⁰ en in de, deze beschrijving van Gerhard vergaand volgende, Akense Kroniek van Johannes Noppius¹¹. Ook de bekende en Gerhard erende grafinscriptie in de Akense Dom is niet betrouwbaar toe te schrijven aan Gerhards tijd¹².

De belangrijkste gegevens over zijn ontwikkeling, zijn ambten en zijn huishoudelijke situatie kunnen we ontlelen aan de contemporaine documentaire bronnen. Hiertoe behoren in totaal 29 oorkonden, teksten en notities die intussen door Wilhelm Mummenhoff en Thomas R. Kraus in regesten samengevat zijn, waaronder gewichtige stukken als de Akense Keurgerechtsverordening van 22 december 1338¹³. Hiertoe behoren

⁷ De huidige stand van het onderzoek is samengevat door THOMAS R. KRAUS, Aachen. Von den Anfängen bis zur Gegenwart, Bd. 3.1: Stadtwerdung-Ereignisse. 1138-1500 en Bd. 3.2:

Lebensbereiche, bezorgd door dezelfde, Aachen 2014-2015, telkens met literatuurverwijzingen.

⁸ Zie de lijst van de Akense burgemeesters van LUISE FREIIN v. COELS VON DER BRÜGGHEN, Die Aachener Bürgermeister von 1251 bis 1798, in: ZAGV 55 (1933/34), blz. 41-77. Aanvullingen van KRAUS, Aachen, Bd. 3.2 (noot 7), blz. 4 noot 16. Voorts LUISE FREIIN v. COELS VON DER BRÜGGHEN, Die Schöffen des Königlichen Stuhls von Aachen von der frühesten Zeit bis zur endgültigen Aufhebung der reichstädtischen Verfassung 1798, in: ZAGV 50 (1928), blz. 1-596.

⁹ Aachener Chronik (noot 1).

¹⁰ PETRUS à BEECK, Aquisgranum sive historica narratio de regiae S.R.I. et coronationis regum Romanorum sedis Aquensis civitatis origine et progressu..., Aachen 1620.

¹¹ JOHANNES NOPPIUS, Aacher Chronik, Köln 1632.

¹² De plaat met de inscriptie stamt uit het jaar 1913. Zie de overgeleverde tekst (in de hoofdttekst, vóór noot 11), en BEECK, Aquisgranum (noot 10), hfst. 4, blz. 46. – NOPPIUS, Aacher Chronik (noot 11), blz. 21. Op ongewisheden met betrekking tot de inscriptie wijst HELGA GIERSEIPEN, Die Inschriften des Aachener Doms. (Die Deutschen Inschriften, Bd. 31), verzameld en bewerkt door Helga Giersiepen, Wiesbaden 1992, nr. 42, blz. 43, zie ook noot 112.

¹³ Die Regesten der Reichsstadt Aachen (einschließlich des Aachener Reiches und der Reichsabtei Burtscheid), Bd. 2, 1301-1350, bewerkt door WILHELM MUMMENHOFF (Publikationen der Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde, Bd. 47), Köln 1937; hier de nrs. 424, 527, 564 (Sammelablass für die Reichsabtei Burtscheid), 574, 597, 600, 616, 630 (Kurgerichtsordnung), 667, 725, 783, 785 e.v., en Bd. 3, 1351-1365, bewerkt door THOMAS R. KRAUS (Publikationen der 141, 154, 225, 254, 303, 361, 389, 423, 466, 512. Deze Regestenboekdelen worden van nu af aan afgekort als: RAC I voor deel (Bd.) 1, RAC II voor deel (Bd.) 2 enz.

ook de door Josef Laurent in de 19^e eeuw gepubliceerde stadsrekeningen (financiële verslagen, boekhouding), zonder welke Gerhards activiteiten als stadsgezant sowieso niet te reconstrueren zouden zijn¹⁴. Hiertoe behoren voorts de Graftschafsbücher (wijk- of stadsdeelboeken)¹⁵, het Zensuriatsregister (*register van kerkbelastingen*) van het Mariastift (*de Akense Dom*)¹⁶ en de dodenboeken van de door Gerhard materieel bedachte kerken en kloosters, zonder welke zijn precieze sterfdatum zich niet eens zou laten vaststellen. De getuigenissen in dit bronnenpalet waarin zijn naam voorkomt, verschaffen weliswaar werkelijk betrouwbaardere inlichtingen dan de reeds genoemde historiografie van de nieuwe tijd, maar dikwijls slechts in fragmentarische vorm zonder enige context, zonder karakterisering van zijn persoon en zonder een expliciete beoordeling van zijn prestaties.

Hoe kunnen we dan toch vanuit huidig perspectief recht laten wedervaren aan de betekenis van Gerhard Chorus voor de geschiedenis van Aken? We beginnen met een biografische schets die zich vanwege de bronnensituatie vooral concentreert op zijn loopbaan en die ter toetsing van het beeld van Gerhard in de bronnen uit de vroege nieuwe tijd moet dienen. Nadruk ligt daarbij vooral op het jaar 1338, waarover het meeste is overgeleverd.

In de tweede stap wordt de ontwikkeling van het beeld van Gerhard vanaf de vroege nieuwe tijd via de eerste helft van de negentiende eeuw tot in het jaar 1913 nagegaan. Dan moet duidelijk worden dat vooral enkele elementen van het beeld van Gerhard uit de vroege nieuwe tijd een kritische toetsing aan de contemporaine bronnen niet doorstaan, of de door de bronnen bepaalde grenzen van de interpretatie deels duidelijk overschrijden.

In een derde stap volgt de analyse van opmerkelijke voorvallen in Gerhards carrière, in zijn veelzijdige rollen en functies als stadsmagistraat, als voorzitter van het leenheerlijke gerecht (*het Keurgerecht*) en als lid van het college van schepenen. Deze analyse leidt tot inzichten die duidelijk maken dat Gerhard de ontwikkeling van het stedelijke zelfbestuur van de Akense gemeenschap klaarblijkelijk maatgevend heeft bevorderd en tevens het opklimmen van de burgemeesters tot de belangrijkste gezagsdragers in het stedelijke zelfbestuur mede heeft ingeleid. Eerst dienen we evenwel de belangrijkste gebeurtenissen en fasen van zijn ontwikkeling te schetsen, voor zover die aan bronnen uit zijn tijd te ontleen zijn.

1. Leven en werken van Gerhard Chorus – een biografische schets¹⁷

De naam Chorus wordt sinds de eerste dertig jaren van de dertiende eeuw in Aken schriftelijk vermeld. De eerste drager van deze naam die in de bronnen van Akense herkomst verschijnt, is een zekere Tiricius (*Tiricus*) (Dietrich, *Diederik*) Chorus, die in 1232 als getuige optrad bij een schenking van ridder Rikolf von Forst aan de abdij van

¹⁴ *Aachener Stadtrechnungen aus dem XIV. Jahrhundert nach den Stadtarchivurkunden*, bezorgd door JOSEF LAURENT, Aachen 1866. De helaas nogal incomplete overlevering van deze documenten maakt het bijzonder lastig om Gerhards activiteiten als gezant betrouwbaar te schatten. De jaren 1339 tot 1344 ontbreken geheel. Onduidelijk blijft of het jaar 1338, waarin Gerhard volgens de stadsrekeningen talrijke belangrijke gezantschappen ondernam, alleen uit retrospectief oogpunt een hoogtepunt in zijn carrière lijkt te zijn geweest, aangezien uit andere jaren waarin hij wellicht even intensief – of zelfs intensiever? – in den vreemde stadsaangelegenheden behandelde, helemaal geen rekeningen voorhanden zijn. Met het toeval van de overlevering moet dus steeds rekening worden gehouden.

¹⁵ Met name Stadtarchiv Aachen (hierna: StAA), Hs. 341 (*Scherptor-Graftschafsbuch*).

¹⁶ Landesarchiv Nordrhein-Westfalen (hierna: LA NRW), *AR Marienstift Aachen*, Akten 10 (Heberegister 1320) en 12a (Heberegister VI. Jh.) – StAA, *Zinsregister des Münsterstifts IXV. Jh.* (acc. 1919/8c) en van 23.06.1368 (acc. 1919/8b).

¹⁷ Behalve de reeds genoemde monografieën over Gerhard Chorus van QUIX, *Biographie* (noot 4), met sinds lang weerlegde beweringen over Gerhards activiteiten in Aken, en BIRMANN, *Gerhard Chorus* (noot 5), ligt er enerzijds vooral de omvattende en voor iedere beschouwing over Gerhard

Burtscheid. Hieruit kan worden geconcludeerd dat hij als burger in Aken woonachtig was¹⁸. In het verdere verloop van de eeuw komt de achternaam Chorus in combinatie met verschillende voornamen steeds vaker voor. Meestal gaat het om dinglieden (*die gerechtigd zijn om aan het ding – o.m. belast met rechtspraak – deel te nemen*) die als getuigen in oorkonden worden genoemd¹⁹. Vanwege de zeldzaamheid van de naam Chorus vermoedt Martin Birmanns dat alle in Aken woonachtige dragers van deze naam tot één familie behoorden, al laat hun verwantschapsgraad zich niet nader bepalen²⁰.

In feite zijn de afkomst en de familiebanden van Gerhard nauwelijks nog te reconstrueren. We kennen noch zijn geboortedatum noch de namen van zijn ouders. We weten niets over de levensomstandigheden waarin hij zijn jeugd doorbracht, en evenmin kunnen we met zekerheid zeggen of hij broers en zussen had²¹. Birmanns houdt de in het stadsdeel Kölntor wonende Johann Chorus de Oudere, genaamd Schellart²², voor een broer, aangezien zijn en Gerhards wapenzegel slechts door een als heraldisch bijteken fungerende ster van elkaar verschillen²³; Quix vermoedde daarentegen dat Johann de Jongere de broer was, maar draagt hiervoor geen controleerbare vermeldingen aan²⁴. Beide aannames laten zich niet bewijzen. Antwoorden op de vraag naar de verwantschapsgraad van Gerhard met andere leden van de Chorusfamilie komen niet verder dan vermoedens.

De positie van de Chorusfamilie in de sociale structuur van de Akense stedelijke samenleving is vooral af te lezen aan de ambten die haar leden in de loop van de tijd bekleedden. Als eerste in een hoger ambt is een Heinrich Chorus aanwijsbaar, aan wie in

fundamentele opsomming van zijn belangrijkste handelingen, daden en ambten op basis van de voorhanden zijnde documentaire bronnen bij v. COELS, Schöffen (noot 8), nr. 114, blz. 102-110, evenals de zeer beknopt gehouden biografische schets van HEINRICH SAVELSBERG, Der Bürgermeister Ritter Gerhard Chorus, in: Aachener Heimatgeschichte, samengesteld door ALBERT HUYSKENS, Aachen 1924, blz. 303 e.v., en WALTER KAEMMERER, Chorus, Gerhard, in: Neue Deutsche Biographie 3 (1957), blz. 214, evenals de oudere versie van FRIEDRICH HAAGEN, Chorus, Gerhard, in: Allgemeine Deutsche Biographie 4 (1876), blz. 137 e.v. Zie ook de passages over Gerhard Chorus in FRIEDRICH HAAGEN, Geschichte Aachens von seinen Anfängen bis zur neuesten Zeit, Aachen 1873, vooral blz. 287 e.v.

¹⁸ Zie voor de eerste vermelding van de familienaam Aachener Urkunden 1101-1250, bezorgd door ERICH MEUTHEN (Publikationen der Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde, Bd. 58), Bonn 1972, nr. 232, blz. 512 e.v. Over de vertaling van Tiricius (*Tiricus*) als Theoderich en Dietrich: ibidem, blz. 590. BIRMANNNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 2, noemt als overige schrijfwijzen van de familienaam in de bronnen: Corus, Choris, Coris, Corys, Choerus, Korus, Koris, Korres, Kores. Zie over diens uiteenzettingen over de oorsprong van de naam Chorus de kritische opmerkingen van ALBERT HUYSKENS, Rez. zu Martin Birmanns, Ritter Gerhard Chorus, Bürgermeister von Aachen. Ein Beitrag zur Geschichte der Stadt Aachen im 14. Jahrhundert, Aachen 1913, in: ZAGV 35 (1913), blz. 377-380, hier blz. 378.

¹⁹ Genoemd worden bijvoorbeeld een Will(elmu)s Corus en zijn broer Heinrich Scappo, Aachener Urkunden (noot 18), nr. 165, blz. 404.

²⁰ BIRMANNNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 3.

²¹ Ibidem.

²² Zie voor de eerste vermelding van Johann Chorus, genaamd Schellart, als schepen RAC II, nr. 600, blz. 275 e.v., voor zijn woonplaats in het Kölntor-stadsdeel RAC II, nr. 630 (Kurgerichtsordnung), blz. 290-293, waar hij aan het eind van de oorkonde onder dit stadsdeel ingedeeld is. Zie ook v. COELS, Schöffen (noot 8), nr. 101, blz. 91 e.v. Volgens deze auteur is 'Schellart' een bijnaam die op een lichamelijk gebrek van Johann duidt (*het Duitse 'schell' is hier vergelijkbaar met het Nederlandse schel/hoog van toon en zou kunnen duiden op een hoge stem*). De aanduiding dient er kennelijk voor om hem te onderscheiden van de jongere Johann Chorus, ibidem, nr. 116, blz. 112 e.v.

²³ BIRMANNNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 14. Zie voor het wapenzegel van Gerhard van 1337 HERMANN F. MACCO, Beiträge zur Genealogie rheinischer Adels- und Patrizierfamilien, Bd. 2, Aachen 1887, blz. 11.

²⁴ CHRISTIAN QUIX, Beiträge zur Geschichte der Stadt Aachen und ihrer Umgebung, Bd. 2, Aachen 1838, blz. 47, noot 1. Volgens v. COELS, Schöffen (noot 8), nr. 116, berust de aanname van Quix op hun beider toebehoren tot het stadsdeel Scherptor. BIRMANNNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 14

1321 de opstijging in de Schepenbank gelukte²⁵. Helaas valt ook voor hem, die in de Schmiedstrasse woonde, geen uitspraak te doen over een mogelijke verwantschap met Gerhard. Johann Chorus de Oudere, genaamd Schellart, oefende in 1331 als voogdmeier (*mede-stadsbestuurder namens de hertog van Gulik*) het voorzitterschap in het leenheerlijke gerecht (*het Keurgerecht*) in Aken uit. Zes jaar later werd hij opgenomen in de Schepenbank²⁶, in 1338 en in 1351 is hij raadslid²⁷. Johann Chorus de Jongere echter klom in de carrièreladder op via de Raad, waarvan hij in 1338 als lid wordt vermeld. Vanaf 1358 tot aan zijn dood was hij lid van het Schepenencollege, waarmee hij definitief in de elite van Aken was aangeland²⁸, in 1364 stond hij als burgemeester aan de top van het stadsbestuur.

Sinds de jaren 1320 slaagden aldus delen van de Chorusfamilie, die in de dertiende eeuw nog geen ambten van betekenis hadden bekleed, er zo in toenemende mate in op te stijgen in de sociale hiërarchie van de stad, hetzij via de Schepenbank en het voogdmeierambt, hetzij via de organen van het stadsbestuur als raadsleden en burgemeesters.

Gerhards geboorte wordt tussen 1285 en 1290 vermoed²⁹. Hij bezat een huis in de *acuta platea*³⁰, de Scherpstraße, die nu Annastraße heet. Deze behoorde als alle straalsgewijs naar het centrum van Aken voerende straten tot de voorname wijken. In de directe omgeving van zijn woonhuis, dat op het perceel van huis nummer 14 stond, bevonden zich de woonhuizen van vele vanouds ingezetenen schepenfamilies en stadswoningen van de buiten Aken, op het land wonende adel³¹.

Het ambt van burgemeester, dat steeds op 25 mei, feestdag van de heilige Urbanus, twee tevoren gekozen leden van de Raad voor één jaar op zich namen³², heeft Gerhard zeker vijf keer bekleed. In deze functie staat hij geboekstaafd in de jaren 1324/25, 1325/26, 1327/28, 1338/39 en 1346/47³³; voor een zesde ambtstermijn in de tijd van 1340 tot 1342 bestaan

houdt de jongere Johann Chorus echter voor de zoon van Johann Chorus de Oudere, terwijl MACCO, Beiträge (noot 23), blz. 12, hem als een zoon van Gerhard Chorus beschouwt.

²⁵ RAC II, nr. 285, blz. 140 e.v. Zie over zijn persoon v. COELS, Schöffen (noot 8), nr. 89, blz. 80 e.v., met de opmerking dat in de Akense en Burtscheidse dodenboeken veel dragers van deze naam voorkomen.

²⁶ De eerste vermelding in het voogdmeierambt is te vinden in een oorkonde van 22-08-1331, RAC II, nr. 495, blz. 225 e.v., hier blz. 225. Zie voor de eerste vermelding als schepen RAC II, nr. 600, blz. 277 e.v. Beknopte biografie van zijn persoon bij v. COELS, Schöffen (noot 8), nr. 101, blz. 91 e.v.

²⁷ RAC II, nr. 630 (Kurgerichtssordnung), blz. 290-293, en RAC III, nr. 9 (Toetreding van Aken tot de Landfriedensbund), blz. 10 e.v.

²⁸ RAC II, nr. 630 (Kurgerichtssordnung), blz. 290-293.

²⁹ Hierbij wordt uitgegaan van zijn eerste vermelding als burgemeester in het jaar 1324 en de voor dat ambt destijds benodigde rijpheid; zie reeds QUIX, Biographie (noot 4), blz. 21.

³⁰ De aanduiding *acuta platea* (scherpe plek) voor de Scherpstraße is voor het eerst vermeld in een oorkonde van 10-09-1264, zie *Aachener Urkunden aus dem 13., 14. und 15. Jahrhundert*, bewerkt door HUGO LOERSCH, in: ZAGV 1 (1879), nr. 4, blz. 138: [...] *item triginta denarios, qui solvuntur de domo iacente in acuta platea [...]*. Zie ook RAC I, nr. 195, blz. 98.

³¹ Zie voor de exacte ligging van de woningen in de Scherptorstraße EBERHARD QUADFLIEG, *Das Haus 'Zur Hagen' in der Annastraße*, in: ZAGV 66/67 (1954/55), blz. 269-291, hier vooral blz. 280-285. Zie voor de betekenis van de Scherptorstraße voor de bewoningsgeschiedenis van Aken: ibidem, blz. 290 e.v.

³² KRAUS, Aachen, Bd. 3.2 (noot 7), blz. 4 e.v.

³³ Zie voor 1324/25 STAA, RAS 1, F. 1143 folio 70v (achterzijde van blad 70); zie voor 1325/26 LA NRW AR, RKG 32 IV, folio 1020v.-1024v. en KRAUS, Aachen, Bd. 3.2 (noot 7), blz. 4; zie voor 1327/28 de oorkonde van 07-03-1328 bij CHRISTIAN QUIX, *Geschichte der St. Peter-Pfarrkirche, des Spitals zum hl. Martin, der ehemaligen Regulirherren-Kanonie, des St. Anna-Klosters und des Synodal-Gerichts*, Aachen 1836, blz. 28, noot 4, hoewel met onjuist jaartal 1327, en RAC II, nr. 424, blz. 199; voor 1338/39 zie de Kurgerichtssordnung van 22-12-1338, afgedrukt in: *Aachener Rechtsdenkmäler aus dem 13., 14. und 15. Jahrhundert*, bezorgd door HUGO LOERSCH, Bonn 1871, nr. 6, blz. 50-58, hier blz. 57: [...] *min heyrre her Gerart Chorus ridder eyn buorgermeyster [...]*, zie

weliswaar sterke aanwijzingen, maar laat zich het exacte jaar niet vaststellen³⁴. Een ambtsjaar in 1351/52 is, zoals barones von Coels overtuigend aantoon, nogal onwaarschijnlijk³⁵. Maar omdat haar in 1935 opgestelde burgemeesterslijst voor de eerste helft van de veertiende eeuw nogal wat leemten bevat, zou Gerhard nog vaker burgemeester geweest kunnen zijn. Dit ambt bood Gerhard kennelijk de mogelijkheid in sociaal aanzien te stijgen. In ieder geval verhief keizer Lodewijk IV (1282-1347, koning vanaf 1314, keizer vanaf 1328) hem – vermoedelijk begin december 1331 – op een keizerlijke Hofdag te Frankfurt in de ridderstand³⁶. In het daaropvolgende jaar nam hij vervolgens als

ook RAC II, nr. 630, blz. 290-293, alsmede de uitgavenrekening van 1338, Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 113. Voor 1346/47 zie ibidem, blz. 170, de uitgavenrekening van 1346, en voor al deze data zie v. COELS, Bürgermeister (noot 8), blz. 46 e.v.

³⁴ BIRMANNNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 30 neemt onder verwijzing naar een oorkonde van 11-10-1343 aan, dat Gerhard Chorus ook in 1342 tot het burgemeestersambt werd gekozen. In die oorkonde werden Gerhard en Jakob Colyn als *tunc magistri*, dus als voormalige burgemeesters aangeduid, zie CHRISTIAN QUIX, *Geschichte der Stadt Aachen. Mit einem Codex Diplomaticus*, Bd. 1, Aachen 1840, nr. 332, blz. 230 e.v.: [...] *ac etiam hoc utile fecit atque firmum, discretis viris dno. Gerharδο dicto Chorus militi et Jacobo dicto Collin tunc magistris civium Aquen*. Volgens Birmannns verkocht overeenkomstig deze oorkonde een zekere *Hildegēs* in het jaar 1342 de hem toebehorende helft (van een perceel) aan de Scherwielsburg aan de burgemeesters Gerhard Chorus en Jakob Colyn als vertegenwoordigers van de stad Aken. Uit de oorkonde blijkt echter helemaal niet in welk jaar de verkoop plaats vond. *Tunc magistri civium* hoeft dus niet dwingend op het voorgaande jaar 1342 betrokken te worden, iets waar v. COELS, Bürgermeister (noot 8), op blz. 47, in noot 1 geheel terecht op wijst. Helaas bevat de lijst van burgemeesters omissies voor de jaren 1339 tot en met 1342. In het jaar 1338 waren Gerhard Chorus en Wolterus in Punt burgemeester, in 1343 Johann von dem Eichhorn en opnieuw Wolterus in Punt. Het is dus goed mogelijk, ja zelfs waarschijnlijk, dat Gerhard in de jaren 1339 tot 1342 nog een keer burgemeester is geweest.

³⁵ De vermelding bevindt zich in een handgeschreven burgemeesterslijst van de voormalige Akense stadsarchivaris Karl. F. Meyer (1728-1795), StAA, Hs. 253, folio 1 en 9. V. Coels vermoedt een onjuiste interpretatie van de oorkonde van 28-07-1351, StAA, RA 1 Urk. Z 122, ook RAC III, nr. 9, blz. 10 e.v. Deze oorkonde, waarmee de Raad de toetreding van Aken tot de Landfriedensbund zwischen Rhein und Maas bezegelt, somt alle leden van de Raad met naam en toenaam op. De opsomming begint met *Geirhart Chorus, Rycolf van Rodenburch, rittere, Jacob Kolyn, Wilhelm van Punt, burgermeister*. Meyer betreft de betiteling burgemeester achter Jakob Colyn en Willem van Punt ook op de vóór hen vermelde, als ridders aangeduide, Gerhard Chorus en Rikolf von Rodenburg. Aangezien dezen voorop geplaatst zijn, meende hij in dezen de regerende burgemeesters van het jaar 1351 te zien, in Jakob Colyn en Willem von Punt daarentegen de afgetreden burgemeesters van het jaar daarvoor. V. COELS, Schöffen (noot 8), p. 105 wijst er echter op dat Gerhard en Rikolf op grond van hun ridderstand voorop geplaatst werden.

³⁶ De eerste vermelding van Gerhard als ridder (*miles*) is zijn tweede vermelding ooit in de bronnen. Zij dateert van 25-02-1332, zie RAC II, nr. 527, blz. 242, en niet, zoals bij BIRMANNNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 23, noot 1, van 28-02-1338. Bij zijn eerste vermelding, in een oorkonde van 07-03-1328 (RAC II, nr. 424, blz. 199) voerde hij deze titel nog niet. Volgens Birmannns is Gerhard door keizer Lodewijk IV (*die in Nederland bekend staat als Lodewijk de Beier, getrouwd met Margaretha, gravin van Holland, Zeeland en Henegouwen*) op 18-08-1331 op een Hofdag in Frankfurt in de ridderstand verheven. Maar Lodewijk is na zijn tocht naar Italië voor het eerst op 03-12-1331 in Frankfurt aanwijsbaar, waar hij zich minstens tot 03-03-1332 ophield, RI VII H.5, nr. 149 en H.8, nr. 253. In deze tijd – en niet in augustus – vond daar de Hofdag plaats. De aanwezigheid van vertegenwoordigers van de stad Aken mag men verwachten, aangezien Lodewijk IV zich ook met aangelegenheden van Aken bezighield. Zo herriep hij bijvoorbeeld op 04-12-1331 verschillende oorkonden die hij tijdens zijn Italiëtocht (januari 1327-februari 1330) had uitgevaardigd. Als reden gaf hij aan dat hij deze had uitgevaardigd in onbekendheid met de vrijheden en privileges die zijn voorvaders aan de burgemeesters, de Raad en de gezamenlijke burgers van zijn stad Aken hadden verleend, zie RAC II, nr. 502, blz. 231. In totaal heeft Lodewijk IV in de periode van 07-03-1328 (eerste vermelding van Gerhard Chorus) tot 25-02-1332 (eerste vermelding van Gerhard als ridder) slechts twee keizerlijke Hofdagen ten noorden van de Alpen gehouden: in april 1331 te Neurenberg en in december 1331/januari 1332 te Frankfurt. Omdat van de Neurenbergse Hofdag van het jaar 1331 geen oorkonden van de keizer voor Aken overgeleverd zijn, is het zeer waarschijnlijk, dat Gerhard Chorus op de Frankfurter Hofdag in december 1331/januari 1332 in de ridderstand werd verheven, vermoedelijk begin december, aangezien de vermelde oorkonden over de Akense kwesties

voogdmeier (*baljuw*) het voorzitterschap van het Keurgerecht in Aken over. In die functie is hij ook in 1335 en 1337 vermeld³⁷, zodat hij deze waarschijnlijk van 1332 tot 1338 voortdurend bekleedde³⁸. Dit wijst op goede betrekkingen met de graaf van Gulik, die over (land)voogdij en meierij als pandobjecten van de koning beschikte. De graaf oefende deze ambten echter niet zelf uit, maar liet zich daarin vertegenwoordigen door een burger van Aken, waarvoor hij doorgaans een lid van een familie van schepenen bestemde³⁹.

Op 17 april 1338 heeft Sebertus von Aldenhoven Gerhard in het ambt van voogdmeier afgelost⁴⁰. Of de graaf van Gulik hem het ambt had ontnomen of dat zijn uittreding te maken had met zijn bedoeling zich opnieuw te kandideren voor het burgemeesterschap, blijft onduidelijk. Als voogdmeier had hij in ieder geval vanwege de onverenigbaarheid van beide ambten niet op 25 mei 1338 met Wolterus in Punt als burgemeester in het stedelijke zelfbestuur kunnen terugkeren⁴¹. Vanuit het huidige perspectief verschijnt het jaar 1338 als hoogtepunt in Gerhards carrière, al kan deze indruk ook aan de beperkte overlevering van de bronnen liggen. Als burgemeester werden hem vooral talrijke gezantschappen toevertrouwd. Om te beginnen maakte hij diverse reizen naar rijkshistorisch belangrijke Hofdagen die zich met het conflict tussen Lodewijk IV en het pausdom bezig hielden. Vanwege de harde houding van paus Benedictus XII was in het rijk een anti-pauselijke stemming ontstaan. De vorsten en bisschoppen hadden zich solidair met keizer Lodewijk IV verklaard en de door de paus uitgevaardigde aanspraak op een goedkeuringsrecht bij de Duitse koningskeuze bruusk afgewezen⁴². Omdat het in maart 1338 door de bisschoppen aan de paus gerichte verzoek de in de ban gedane keizer weer in de kerk op te nemen en het interdict (*schorsing van kerkelijke rechten*) op te heffen, geen gehoor vond bij de in Avignon zetelende (*pauselijke*) curie, eisten de vertegenwoordigers van 36 steden op 17 mei 1338 op de Standendag in Sachsenhausen in alle duidelijkheid opheffing van de pauselijke processen tegen de keizer⁴³. Onder hen bevonden zich ook vertegenwoordigers van Aken.

gedateerd zijn op 04-12-1331.

³⁷ In dit ambt is hij in verscheidene oorkonden vermeld: één van 25-09-1332, RAC II, nr. 527, blz. 242 e.v., één van 23-10-1335, RAC II, nr. 574, blz. 284 e.v., één van 24-05-1337, RAC II, nr. 597, blz. 276 en één van 26-08-1337, RAC II, nr. 600, blz. 277 e.v. De vermelding voor het jaar 1335 was v. Coels en Birmanns blijkbaar nog niet bekend.

³⁸ Volgens BIRMANNNS, Gerhard Chorus (noot 5), zou Gerhard het ambt in 1334 niet uitgeoefend hebben. Als bewijs daarvoor noemt hij de door Laurent uitgegeven stadsrekeningen. De aangegeven vindplaats, Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 119, regel 23, hoort echter bij de uitgavenrekening van 1338 en niet bij die van 1334 en biedt overigens ook geen enkele inlichting over dit ambt. Hier en ook elders is in zijn werk niet na te gaan hoe Birmanns tot zijn uitspraken komt. Een doorlopende uitoefening van het voogdmeierambt in de jaren 1332 tot 1337 ziet ook KAEMMERER, Chorus, Gerhard (noot 17).

³⁹ Zie voor het ontstaan van de rijksambten, hun ambtsaard en hun verpanding door de koning aan de graven van Gulik: DIETMAR FLACH, Untersuchungen zur Verfassung und Verwaltung des Aachener Reichsgutes von der Karolingerzeit bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts. (Veröffentlichungen des Max-Plancks-Instituts für Geschichte, Bd. 46), Göttingen 1876, blz. 244-280.

⁴⁰ Zie voor de oorkonde van 17-04-1338 RAC II, nr. 611, blz. 283.

⁴¹ Als bewijzen dienen de stadsrekening van het jaar 1338, Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 113: *Anno ejusdem 1338. Erant magistri civium Aquens. dns. Gerardus dictus Chorus, miles, & Wolterus in Punt, qui magistri civium nomine civitatis Aquensis & ex parte ejusdem dederunt & solverunt ista, que secuntur*, en de Kurgerichtsordnung van 22.12.1338, die Gerhard Chorus noemt als burgemeester, RAC II, nr. 630, blz. 290-293.

⁴² MICHAEL MENZEL, Ludwig IV-der Bayer. Herzog, König, Kaiser, Regensburg 2014, blz. 74 e.v.

⁴³ Zie voor de Standendag in Sachsenhausen o.a. MARTIN KAUFHOLD, Gladius spiritualis. Das päpstliche Interdikt über Deutschland in der Regierungszeit Ludwigs des Bayern (1324-1347). (Heidelberger Abhandlungen zur Mittleren und Neueren Geschichte NF 6), Heidelberg 1994, blz. 218 e.v. Zie MICHAEL MENZEL, Die Zeit der Entwürfe 1273-1347. (Gebhardt. Handbuch der deutschen Geschichte 7a), Stuttgart 2012, blz. 180 e.v.

Of Gerhard Chorus tot de delegatie behoorde, is thans echter niet meer te achterhalen⁴⁴.

In aansluiting op de keurvorstelijke Wijsdom van Rhens van 16 juli 1338, die vasthield aan het meerderheids-keuzerecht (*van de keurvorsten*) bij de Duitse koningskeuze⁴⁵, kwam in de tweede helft van juli 1338 in Frankfurt een keizerlijke Hofdag bijeen waaraan Gerhard Chorus samen met Alexander von Soers als vertegenwoordiger van de stad Aken deelnam. Na hun aankomst in Frankfurt moesten ze veertien dagen op het begin van de beraadslagingen wachten, waardoor hun uitgaven tot een stevige 62 mark opliepen⁴⁶. Toen de keizer de wens uitsprak dat de steden zich bij de besluiten van de Keurvorstenvereniging van Rhens zouden aansluiten, keerden de gezanten eerst naar Aken terug om hiervoor toestemming van de Raad te halen. Toen die verleend was, begaven Johann von dem Eichhorn en Alexander von Soers zich eerst naar Mainz⁴⁷, waar de vertegenwoordigers van de steden zich na intensieve beraadslagingen, toegevend aan de wens van de koning, aansloten bij de Keurvorstenwijsdom van Rhens⁴⁸. Gezien de brede ondersteuning door bisschoppen en adel, keurvorsten en steden, stond Lodewijk IV in zijn conflict met het pausdom nu op het hoogtepunt van zijn machtsontplooiing. Op een Hofdag in Frankfurt maakte hij op 6 augustus 1338 de naar hun beginwoorden vernoemde rijkswetten *Fidem catholicam* en *Licet iuris* openbaar, die in de scherpst mogelijke formulering de rechtmatigheid van Lodewijks koning- en keizerschap door de keuze van de keurvorsten duidelijk maken⁴⁹.

Gerhard Chorus, die de stedendag in Mainz niet had bijgewoond, was intussen met Alexander von Soers en Johann von dem Eichhorn in Frankfurt aangekomen⁵⁰ en behoorde dus op deze belangrijke Hofdag weer tot de Akense delegatie. Nog op de dag van de openbaarmaking van *Fidem catholicam* en *Licet iuris* konden de gezanten van Aken van de keizer als dank voor de door de stad Aken bewezen trouw de hernieuwde bevestiging in ontvangst nemen van alle haar toebedeelde vrijheden, gunsten en belastingprivileges⁵¹. Terwijl Johann von dem Eichhorn en Alexander von Soers daarna terugreisden, trok Gerhard verder⁵² in de keizerlijke tros van Frankfurt naar Koblenz, waar hij op 5 september mogelijk ooggetuige was van het schitterende hoffeest waarmee keizer Lodewijk IV en

⁴⁴ Zie hiervoor KRAUS, Aachen, Bd. 3.1 (noot 7), blz. 276 met verdere literatuur.

⁴⁵ MENZEL, Entwürfe (noot 43), blz. 1821 e.v. – MENZEL, Ludwig IV (noot 43), blz. 76. – KRAUS, Aachen, Bd. 3.1. (noot 7), blz. 277.

⁴⁶ Zie over de aanwezigheid van Gerhard en Alexander op de Hofdag in Frankfurt Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 123, regel 1-6: *It. tunc temporis dns [.i.] imperator misit litteras suas hac cum dno. Nicolao janitario suo et vocavit dnos. nostros, ut venirent Vrankenfurt. Tunc dns. G. Chorus & Alexander missi fuerunt ibidem & steterunt ibidem per quindinam antequam imperator veniret ; et tunc ipse voluit, quod civitates omnes ligarent se sibi & [...] principibus regni, & expenderunt ibi 62 m.*

⁴⁷ Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 123, regel 7-10: *It. tunc civitates omnes statuerunt diem, ut Maguntiam venirent & ibi deliberarent, qualiter & quomodo unanimiter et concorditer responderent. Ad quam diem missi sunt Jo. de Eyghorne & Alexander [...].*

⁴⁸ Zie bijv. de brief van 31-07-[1338] van een onbekende vertegenwoordiger van de stad Aken bij de Romeinse curie aan de burgemeesters van Aken, RAC II, nr. 618, blz 285 e.v. Daarin zet de Akense gezant uiteen, dat hij de paus om herroeping van de processen tegen Lodewijk had verzocht en hem duidelijk had gemaakt dat Aken beslist aan de kant van keizer Lodewijk bleef staan. Zie voor de Stedendag in Mainz ook KRAUS, Aachen, Bd. 3.1 (noot 7), blz. 276 en BIRMANN, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 44.

⁴⁹ MENZEL, Entwürfe (noot 43), blz. 182.

⁵⁰ Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 123, regel 11-13: *It. domino G. Chorus, Jo. de Eyghorne & Alexandro missis iterum ibidem, quum conquerebatur et predicavit, qualiter papa cum eo processisset, et stetimus ibi per undecem dies [...].*

⁵¹ RAC II, nr. 619, blz. 286.

⁵² Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 123, regel 14 e.v.: *It. Jo. de Eyghorne & Alexandro missis Confluentes ad dnm. G. Chorus et ipsis ulterius procedentibus Vrankenfuirt [...].*

koning Edward III van Engeland hun zojuist bij een van die zeldzame ontmoetingen van heersers gesloten, tegen de koning van Frankrijk gericht verbond vierden⁵³. Van daar keerde hij met de keizer naar Frankfurt terug; of dit op zijn eigen wens was, op verzoek van de Wittelsbacher (*bedoeld is Lodewijk IV*), of in opdracht van de Akense Raad, is onduidelijk⁵⁴. Na zijn terugkeer naar huis moest Gerhard zich bezighouden met een vete tussen de stad Aken en Wilhelm von Manderscheid, waarvan de oorzaken thans niet meer te achterhalen zijn. Na ontvangst van de melding begaf hij zich met Alexander von Soers op weg naar markgraaf Willem V van Gulik, die juist op het punt stond vanuit Keulen naar de keizer in Frankfurt te vertrekken. Om de belangen van Aken te dienen zag Gerhard geen andere mogelijkheid dan Willem naar Frankfurt te volgen. De beraadslagingen, waarbij naast de eigenlijke conflicterende partijen ook aartsbisschop Boudewijn van Trier betrokken was, sleepten zich voort van medio september tot medio oktober, zodat Gerhard de Raad van Aken steeds via boden op de hoogte moest houden, totdat een vergelijk gevonden werd⁵⁵.

Een bewijs van de goede betrekkingen van Aken tot het keizerlijke hof zijn de festiviteiten voor keizerin Margarethe, die nog datzelfde jaar met twee van haar zonen vanuit Keulen de stad van Karel de Grote bezocht. Om de leden van de keizerlijke familie representatieve eregeschenken aan te bieden, zamelde de stad bij haar vermogende burgers passende kostbaarheden in, waaronder twee vergulde kannen bij Gerhard Chorus voor de prijs van 61 mark⁵⁶.

Verdere reizen van Gerhard naar de keizer zijn voor dit jaar niet vermeld. Zijn frequente presentie bij het Hof vormen een bewijs voor het vertrouwen dat de Raad in zijn diplomatieke vaardigheden stelde. Herhaaldelijk werden hem lastige missies toevertrouwd. Onder zijn leiding van de beraadslagingen bleef Aken, dat sinds 1314 aan de kant van Lodewijk IV stond, ook in het conflict met het pausdom in het kamp van de keizer, waarvoor de Wittelsbacher de stad met de bevestiging van haar privileges beloofde⁵⁷. Of de keizer de trouw van Akens inwoners ook in verband bracht met Gerhard Chorus, is niet bekend. Weliswaar heeft de keizer de verdiensten van Gerhard beloond met de verheffing in de ridderstand, maar daaruit volgt niet per se een nauwe betrekking tot de heerser. De herhaalde pogingen van Martin Birmanns om een bijna vriendschappelijke relatie tussen de keizer en de Akense burgemeester te suggereren, missen in ieder geval doel, aangezien bewijzen hiervoor in de bronnen ontbreken. Zo vindt zijn bewering dat de keizer in een schrijven van 10 augustus 1346 “met name de voortreffelijke burgemeester van Aken om zijn trouwe aanhankelijkheid” heeft gelooft, in het schrijven zelf, dat Gerhard niet met name vermeldt, geen bevestiging.⁵⁸ Ook de bewering dat Gerhard in het jaar 1338 vrijwillig,

⁵³ MENZEL, Entwürfe (noot 43), blz. 183 e.v. en KRAUS, Aachen, Bd. 3.1 (noot 7), blz. 277 e.v.

⁵⁴ Zie voor het bewijs hiervan noot 53. Wellicht had de keizer alle ridders van het rijk naar Koblenz ontboden, BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 45.

⁵⁵ De uitgaven die wegens de vete met Wilhelm von Manderscheid opkwamen, werden in de Uitgavenrekening van het jaar 1338 onder de kop *Sequitur nunc factum de Manderscheyt* vermeld, Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 123, regel 20 - blz. 124 regel 5. Zie over dit conflict ook BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 45 e.v. en RICHARD PICK, Aus dem Aachener Stadtarchiv. 2. Fehdebriefe, in: ZAGV 9 (1887), blz. 42-143, vooral blz. 48.

⁵⁶ De stadsrekeningen vermelden alle voor dit doel verworven objecten plus de daarvoor vereiste uitgaven, Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 119, regel 27 - blz. 121, regel 23; over de aankoop van de kannen van Gerhard Chorus vooral blz. 120, regel 5 e.v.: *It. pro duobus neppe deauratis emptis erga dnm. G. Chorus 61 m. per Wm.* – FRIEDRICH HAAGEN, Geschichte Achens von seinen Anfängen bis zur neuesten Zeit, Bd. 1, Aachen 1873, blz. 251, noot 1, overweegt ten onrechte, dat het bij de leden van de familie Chorus om goudsmeden kon zijn gegaan, omdat de al genoemde Heinrich Chorus aan de Schmiedstrasse woonde. Daartegen BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 6.

⁵⁷ RAC II, nr. 619, blz. 286.

⁵⁸ Citaat bij BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 50. Wel is Gerhard Chorus in 1346 één van de twee regerende burgemeesters van de stad Aken. Het schrijven van Lodewijk IV van 10-08-1346 bij

zonder opdracht van de stad, de keizer van Koblenz naar Frankfurt heeft gevolgd en dat hij zich als particulier enkele dagen in de omgeving van de vorst heeft opgehouden, laat zich niet lezen in de als bron opgegeven uitgavenrekening van 1338⁵⁹. Van heden uit gezien lijkt de betrekking van Gerhard tot Lodewijk IV in eerste instantie door politieke belangen te zijn gevormd. Haar stabiliteit komt voort uit haar nuttigheid voor beide partijen, zoals niet op de laatste plaats de reis naar het keizerlijk hof in verband met de vete met Wilhelm von Manderscheid duidelijk maakt.

Voordat dit aan gebeurtenissen rijke jaar ten einde liep, begaf Gerhard zich samen met Arnoldus Parvus en Johann von dem Eichhorn nog eens naar de graaf van Gulik. Reden voor deze reis was een twist over de in Aken woonachtige Lombarden, die al sinds 1334 woedde, maar nu na vier jaar definitief bijgelegd kon worden⁶⁰.

Eindelijk kon Gerhard nu zijn volle aandacht aan de binnenstedelijke aangelegenheden wijden. Op 22 december 1338 nam de Akense Raad een verordening aan voor het stedelijke Keurgerecht, die in de vorm van een oorkonde is overgeleverd⁶¹. Dit al langer bestaande orgaan van rechtspraak was door de stad bij de uitoefening van haar verordeningrecht ontwikkeld⁶². Volgens Frans Schollen ging het om een “schepping van stedelijke autonomie”⁶³, die als strafrecht concurreerde met de Schepenbank. Dit gerecht had als taak het behoud van de openbare orde, vrede en rust in de stad te verzekeren. Het sanctioneerde scheldpartijen en opstootjes, vechtpartijen en doodslag op de openbare weg en bestraftte deze met tijdelijke of blijvende verbanning, het opleggen van bedevaarten, met geldboeten of met het zogeheten ‘in keur liggen’. De oordelen van het Keurgerecht waren gebaseerd op keuren (*statuten*) die de stad zich zelf had gegeven, de zogeheten willekeuren. Aan de totstandkoming van de oordelen namen zestien of zeventien rechters deel, onder wie de beide burgemeesters en de negen christoffels⁶⁴. Of en hoe Gerhard Chorus de nieuwe

QUIX, Geschichte, Bd. 1 (noot 34), nr. 338, blz. 233 e.v. resp. RAC II, nr. 788, blz. 358 e.v. vermeldt, resp. looft hem echter niet met name. Veeleer bedankt de keizer, zonder afzonderlijke personen op de voorgrond te plaatsen, de burgemeesters, de Raad en de gezamenlijke burgers van Aken voor hun trouw aan hem en het Roomse Rijk.

⁵⁹ Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 123, regel 14 e.v.: *It. Jo. de Eyghorne & Alexandro missis Confluentes ad dmn. G. Chorus et ipsis ulterius procedentibus Vrankenfuert [...]*. Mogelijk doet zich hier een onjuiste vertaling van het bijwoord *ulterius* of een verwisseling met het bijwoord *ultra* voor.

⁶⁰ Zie voor de verschillende gezantschappen die Aken in verband met de Lombarden in dit jaar ondernam, de uitgavenrekening van 1338, Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 124, regel 7-29, hier vooral regel 7-11: *Sequitur nunc de captivitate lombardorum. Primo, domino G. Chorus misso ad marchionem Juliae ad loquendum sibi 1 m. It. domino Arnoldo Parvo, domino G. Chorus & Jo. de Eyghorne missis Juliam ad marchionem pro eiusdem lombardis 9 m. & 2 s [...]*. Blijkbaar had pas de tweede reis naar Gulik in gezelschap van Arnoldus Parvus en Johann von den Eichhorn succes. Over het conflict tussen de graaf van Gulik en de stad Aken in verband met de Lombarden ook BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 38 e.v. Birmanns brengt, als mogelijke verklaring voor de oorzaak van het conflict de aanspraak van de graven van Gulik op het Lombardengeleide, het recht dus “de Lombarden in Aken vestiging en uitoefening van hun bedrijf toe te staan”, in het spel. Mogelijk probeerden de graven van Gulik deze christelijke kooplieden en geldwisselaars, die met hun kredieten de oorlogen van de Gulikers tegen naburige groten financierden, van hen afhankelijk te houden. Zie ook KRAUS, Aachen, Bd. 3.1 (noot 7), blz. 273 met de opmerking, dat de graven van Gulik en de Lombarden, in geval de stad Aken schade zou lijden door de handel van de Lombarden, tot financiële vergoedingen verplicht waren, maar de betaling daarvan nu mogelijk weigerden.

⁶¹ StAA, Rau R I 1, afgedrukt in: Aachener Rechtsdenkmäler (noot 33), nr. 6, blz. 50-58 en QUIX, Geschichte, Bd. 1 (noot 34), nr. 325, blz. 224-227. ook RAC II, nr. 630, blz. 290-293.

⁶² Zie voor ontstaan, organisatie en de taken van het Keurgerecht in de stedelijke rechtspleging KRAUS, Aachen, Bd. 3.2 (noot 7), blz. 46 met verdere literatuur. Zie over het verordeningrecht van de stad KRAUS, Aachen, Bd. 3.1, blz. 187.

⁶³ FRANZ SCHOLLEN, *Die rechtsgeschichtliche Bedeutung des Aachener Kurgerichts*, in : Aus Aachens Vorzeit 12 (1899), blz. 49-64, hier blz. 49.

⁶⁴ Het ‘in keur liggen’ dwong de delinquent ertoe buiten zijn eigen woning verblijf te houden totdat

verordening mede ontwikkeld of zelfs geïnitieerd heeft, is op de basis van de beschikbare bronnen niet vast te stellen. De erbij behorende oorkonde vermeldt – per stadsdeel geordend – de namen van alle raadsleden inclusief de schepenen, die hier voor het eerst als lid van de volle Raad zijn vermeld⁶⁵. Dat Gerhard, als in de rechtspleging ervaren burgemeester bij de beraadslagingen een dragende rol gespeeld heeft, is denkbaar, zelfs waarschijnlijk. Een feit blijft in ieder geval, dat de Keurgerechtsverordening tijdens zijn regering als burgemeester tot stand werd gebracht.

Helaas zijn de diplomatieke activiteiten van Gerhard in de jaren daarna maar zeer onvolledig overgeleverd, door de vele leemten in de overlevering van de stadsrekeningen. Pas in de Uitgavenrekening van 1344 is weer meer te vernemen. En opnieuw gaat het om de politiek in het rijk. De positie van Lodewijk IV nam een dramatische keer toen de vorsten van het rijk hem hun steun onttrokken tijdens de vorstenvergadering in Bacharach. Sindsdien werd de keizer alleen nog door de keizergetrouwe steden gesteund, waartoe ook Aken behoorde. Tweemaal reisden Gerhard Chorus en Alexander von Soers dit jaar naar het keizerlijke hof in Frankfurt⁶⁶. Opmerkelijk is daarbij dat Gerhard in dit jaar geen regerende burgemeester was⁶⁷. Niet het ambt maar zijn ervaring in de omgang met de heerser was doorslaggevend.

Zo werden hem ook in 1346, toen de politieke situatie zich verder toespitste, opnieuw lastige onderhandelingen toevertrouwd. Eerst ging hij samen met Goswin in Punt twee keer naar Keulen om met de aanhangers van de Luxemburgse Karel over diens verkiezing en erkenning als koning te beraadslagen⁶⁸. Maar voorlopig hield Aken vast aan de zijde van Lodewijk IV. Men stuurde een vierkoppige delegatie met Gerhard Chorus naar Frankfurt aan het keizerlijk hof, maar die trof Lodewijk niet aan; de delegatie keerde na een vrij lang oponthoud weer naar huis⁶⁹. Ook toen de meerderheid van de keurvorsten Karel IV op 11 juli 1346 in Rhens tot tegenkoning verhief, bleef Aken onder de regerende burgemeesters Gerhard Chorus en Christian Lewe vasthouden aan de zijde van Lodewijk IV.

De verdere ontwikkelingen laten echter zien dat ook de trouw aan de Wittelsbachers zijn grenzen had, als de belangen van Aken dat eisten. Want uiterlijk met het verrassende overlijden van keizer Lodewijk op 11 oktober 1347 werd de politieke situatie voor Aken ingewikkeld, doordat Lodewijks dood de schaar van aanhangers van Karel IV gestadig vergrootte. Toen het de Luxemburgse partij in februari 1349 definitief gelukt was vrijwel

hij zijn daad verzoend had, KRAUS, Aachen, Bd. 3.2 (noot 7), blz. 48. De christoffels (van *comes stabuli*), ook konstabels genoemd, waren de voorzitters van de naar de stadspoorten genoemde stadsdelen waarin het gebied van de stad opgedeeld was. De bewoners van ieder stadsdeel waren verantwoordelijk voor de bewaking en de instandhouding van de verdedigingswerken en de brandweer in hun wijk, Ibidem blz. 25 e.v.

⁶⁵ Onduidelijk is echter, of de schepenen rondom 1338 alleen van tijd tot tijd tot de raad werden opgeroepen en wanneer zij definitief als vaste leden in de Raad werden geïntegreerd, zoals het in de jaren 1351 en 1364 het geval geweest lijkt te zijn, zie WILHELM MUMMENHOFF, Der Anteil der Schöffen an der Verwaltung, in: ZAGV 61 (1940), blz. 201-210, hier blz. 204.

⁶⁶ Zie de Uitgavenrekening van 1344, Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 154, regel 30 e.v.: *It. dno. Gerardo Chorus et Alexandro missis prima vice Frankenfort ad dnm. Imperatorem 60 aur. Florenos, valent 105 m.* In hetzelfde jaar ondernam Gerhard nog een verdere reis naar de graaf van Berg en twee reizen naar Düren, Ibidem, blz. 155, regel 4 en 16 e.v. Zie voor de achtergronden v. COELS, Schöffen (noot 4), nr. 114, blz. 104.

⁶⁷ In dit jaar waren dit Jakob Colyn en Mathijs (Matthias) Hoyn, v. COELS, Bürgermeister (noot 8), blz. 47.

⁶⁸ Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 182, regel 38 en blz. 183, regel 8. Zie de verdere ontwikkelingen tot aan de kroning van Karel IV: THOMAS R. KRAUS, Studien zur Vorgeschichte der Krönung Karls IV. in Aachen. Unbekannte Quellen aus dem Stadtarchiv Aachen, in: ZAGV 88/89 (1981/82), blz. 43-93. – v. COELS, Schöffen (noot 8), blz. 104.

⁶⁹ Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 182, regel 25 e.v.

alle belangrijke vorsten in het noordwesten van het rijk inclusief de stad Keulen aan haar zijde te krijgen, zag Aken zich geheel door vijanden omringd⁷⁰. In deze gevaarlijke situatie vertrouwde de Raad van Aken, zoals blijkt uit de stadsrekeningen, wederom op een groep ervaren onderhandelaars, waartoe ook Gerhard Chorus opnieuw behoorde⁷¹. Samen met Jakob Colyn begaf hij zich in de lente van 1349 naar markgraaf Willem van Gulik om de voorwaarden voor een overstap van Aken naar het kamp van de Luxemburger en diens kroning in de juiste plaats, de Akense Mariakerk (*de Dom*), te peilen⁷². Doordat de stad Aken medio mei bekendmaakte Karel te erkennen en hem de kroning binnen haar muren toe te staan, bevrijdde zij zich uit de omsingeling. Blijkbaar waren de onderhandelaars van Aken niet bereid de ongedeerdheid van hun door de Neder-rijnse aanhangers van Karel met oorlog bedreigde stad op te offeren voor de zaak van de politiek achterop geraakte Wittelsbachers. Vandaar dat zij hun steun aan de troonpretendent van dezen, Günther von Schwarzburg, onttrokken. Zo kon op 25 juli 1349 Karel IV voor de duur van een Onzevader (*een kort gebed*) op de troon in de galerij van de Mariakerk (*de Dom*) plaatsnemen en daarmee formeel het rijk in zijn bezit nemen⁷³. Op het vlak van de politiek van het rijk braken voor Aken voorlopig rustiger tijden aan.

Een belangrijk succes, dat in 1351* met medewerking van Gerhard tot stand kwam, was het sluiten van een tienjarig landvredesverbond tussen Maas en Rijn door aartsbisschop Willem van Keulen, hertog Jan II van Lotharingen, Limburg en Brabant, diens zoon Godart alsmede de steden Keulen en Aken⁷⁴, dat ertoe moest bijdragen de veiligheid in het land, die door de toenemende criminaliteit als gevolg van de pestgolf in gevaar was gekomen, te herstellen. Welk aandeel Gerhard aan de toetreding van Aken tot dit landvredesverbond had, valt niet na te gaan. Onder de ondertekenaars van de Akense oorkonde van 28 juli 1351 staat hij samen met Rikolf von Rodenburg, als behorend tot de ridderstand, bovenaan vermeld, gevolgd door de beide burgemeesters Jakob Colyn en Wilhelm von Punt, de twaalf schepenen, de beide werkmeesters, de acht christoffels en 25 verdere raadsleden⁷⁵.

Na het sluiten van de landsvrede kon Gerhard zich aan zijn zielenheil wijden. Op 13 januari

⁷⁰ KRAUS, Studien (noot 68), blz. 54-64.

⁷¹ Tot deze groep behoorden de gewezen burgemeesters Christiaan Lewe, Gerhard Chorus en Jakob Colyn en Alexander von Soers, KRAUS, Ibidem, blz. 61.

⁷² Zie de Uitgavenrekening van 1349, Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 204, regel 15 e.v.: *It. dno. G. Chorus & Jacobo Kollin missis Jul. ad marchionem Julie de eodem facto 4 m. & 12 d. per rel.* Zie ook v. COELS, Schöffen (noot 8, nr. 114, blz. 104).

⁷³ KRAUS, Studien (noot 68), blz. 60-64.

* (*In de Duitse tekst staat 1357, maar dat moet een drukfout zijn.*)

⁷⁴ Zie voor de oorkonde van 28-07-1351, die de toetreding van Aken tot het landvredesverbond tussen Rijn en Maas bezegelt, RAC III, nr. 9, regel 10 e.v. De landvrede moest de veiligheid op de wegen terugbrengen en reizende kooplieden en pelgrims, geestelijken, boeren en ridders in de toekomst tegen roof en moord beschermen. Daartoe kregen de genoemde groepen mensen bescherming en geleide toegezegd. Het bestraffen van vredebreuken kwam onder de verantwoordelijkheid van de aan de sluiting van het verbond deelnemende landsheren en steden, voor zover de rechtsinbreuken in het gebied waar zij bevoegd waren, plaatsvonden. Schuldig bevonden makers van inbreuken op het recht dienden te worden aangehouden om de schade van hun daden te vergoeden en, in geval van weigering, volgens landsrecht of plaatselijk recht te worden veroordeeld. Er was voorzien in regelmatige beraadslagingen van landvredegezworenen van de deelnemende verdragspartners op telkens verschillende plaatsen in de diverse machtsgebieden. Een verder doel was het indammen van het fenomeen der veten. Alle verdragspartners waren verplicht onderlinge hulp te bieden tegen alle personen die hun een vete aanzegden of zonder aanzegging oorlog tegen hen voerden. Zie voor de achtergronden en de uitwerkingen van het landvredesverbond van 1351 CLAUDIA ROTHHOFF-KRAUS, Die politische Rolle der Landfriedenseinigungen zwischen Maas und Rhein in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts, in: ZAGV, 3. Beiheft, Aachen 1990, vooral blz. 21-103. – KRAUS, Aachen, Bd. 3.1 (noot 7), blz. 329-332.

⁷⁵ Zie voor de toetreding van Aken tot het landvredesverbond op 28-07-1351 RAC III, nr. 9, blz. 10.

1353 stichtte hij ten gunste van verscheidene kerken en kloosters in Aken enige jaargedachtenissen: bij de Akense Mariakerk (*de Dom*) een mis voor zijn zielenheil en dat van zijn vrouw Katharina, die steeds op de dag na Allerzielen, dus op 3 november, of in het octaaf van dat feest moest worden gelezen⁷⁶. Voor de realisering hiervan vertrouwde hij de deken en het kapittel van de kerk 40 schellingen grondrente toe van drie morgen land bij Lanzenborn, te voldoen door ene Matthias Kumptzeneyr, voor de helft op de feestdag van de heilige Johannes (24 juni), voor de andere helft met Kerstmis (25 december). Bij de vigilie (*een wake*) op de vooravond en bij de mis de volgende morgen diende men een zijden kleed uit te spreiden en dit op de vier hoeken van telkens een brandende kaars te voorzien. De aanwezige kanunniken dienden achttien schellingen onder elkaar te verdelen, en vier schellingen voor de aanschaf van de kaarsen te gebruiken. Daarop volgen, zoals ook bij de andere stichtingen*, bepalingen voor het terugnemen van de rente bij het niet inacht nemen van deze verplichtingen⁷⁷.

Op geheel overeenkomstige voorwaarden stichtte Gerhard een verdere jaargedachtenis bij de Akense St. Adalbertkerk⁷⁸. Daarnaast stichtte hij op 13 januari 1353 een bedrag van 27 mark voor het H. Geest hospitaal in Aken, dat zich als tegenprestatie ertoe verplichtte de Akense augustijnen jaarlijks op de feestdag van de heilige Remigius (1 oktober) een rente van 28 schellingen uit te betalen. Hiervoor werd het (*augustijnen*)klooster verplicht jaarlijks aan de vooravond van Allerzielen (op 1 november) voor Gerhard Chorus, zijn vrouw Katharina en een niet nader aangeduide vriend een vigilie (*wake*) te houden en de volgende morgen de mis voor hun zielenheil te lezen. Ook bij deze jaargedachtenis moest men in het koor op de hiervóór beschreven wijze een zijden kleed met vier waslichten regelen. De augustijnen kregen van de 28 schellingen twee mark voor verkwikking met spijs en drank, de rest moest men aan de koster uitbetalen voor de vier waslichten. Op dezelfde voorwaarden stichtte Gerhard ook voor de dominicanen een jaargedachtenis⁷⁹.

⁷⁶ Omdat de Mariakerk (*de Dom*) voor deze dag al verscheidene stichtingen bezat, verschoof het sticht de mis naar de volgende dag (4 november), zie v. COELS (noot 8), nr. 114, blz. 107.

* (*Het begrip stichting staat hier voor afzondering van een bepaald vermogen voor een bepaald doel.*)

⁷⁷ Afgedrukt bij JOSEPH GERHARD REY (Bearb.), *Ein altes Nekrologium von St. Adalbert zu Aachen*, in ZAGV 23, (1901), blz. 306-337; nr. 5, blz. 331 en BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), nr. 3, blz. 70. Zie ook de uiteenzettingen daarbij, Ibidem, blz. 9. – Zie voorts RAC III, nr. 55, blz. 41 e.v.

⁷⁸ Zie voor de misstichting van ridder Gerhard Chorus en zijn echtgenote Katharina in de St. Adalbert: REY, *Nekrologium* (noot 77), blz. 333. – BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 9.

⁷⁹ De oorkonde aangaande de stichting van een jaargedachtenis bij de augustijnen is afgedrukt in CHRISTIAN QUIX, *Geschichte der ehemaligen Reichsabtei Burtscheid von ihrer Gründung im 7. Jahrhundert bis 1400*, Aachen 1843, nr. 178, blz. 422 e.v. Zie hierover ook RAC III, nr. 56, blz. 42 e.v. De oorkonde aangaande de jaargedachtenis bij de dominicanen in CHRISTIAN QUIX, *Das ehemalige Dominikaner-Kloster und die Pfarre zum heiligen Paul in Aachen*, Aachen 1833, nr. 6, blz. 64 e.v. Daarover ook BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 7 e.v. In de omstandigheid dat Gerhard de stichtingsgelden niet rechtstreeks aan de dominicanen en de augustijnen liet toekomen, maar via de omweg via het Heilige Geest hospitaal, zag Birmanns een bevestiging van het conflict tussen de kloosters en de burgers van de stad, waarvan de oorzaak enerzijds lag in de belastingvrijstelling van de kloosters en anderzijds in de discussie die Lodewijk IV met het pausdom had, waarbij de dominicanen de paus steunden. Vanwege die kwestie zou de stad in 1346 het dominicaner klooster hebben laten afgrendelen. Zie over de afgrendeling en de hele gang van zaken de conceptrapportage van 15-07-1346 in RAC II, nr. 786, blz. 357 e.v. CHRISTIAN QUIX, *Geschichte der Stadt Aachen. Mit einem Codex Diplomaticus, Bd. 2*, Aachen 1841, blz. 92, voerde als eerste de vergrendeling van het klooster terug op het conflict tussen Lodewijk IV en het pausdom. Bij zijn opvatting sloten zich OTTO DRESEMANN, *Zur Geschichte der Reichsstadt Aachen im XIV. Jahrhundert*, Aachen 1886, blz. 32 e.v. en BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 8, aan. WILHELM MUMMENHOFF, *Die Gefangennahme und Befreiung des Kölner Dominikaners fr. Henricus de Treysa in Aachen am 8. Mai 1346*, in: ZAGV 48/49 (1926/27), blz. 257-264, vooral blz.

Waarom de jaargedachtenissen in de leidende kerken en kloosters van Aken tegelijkertijd op 13 januari 1353 werden ingesteld, valt niet meer op te helderen. Mogelijk heeft een pregnante gebeurtenis, bijvoorbeeld een ernstige ziekte, Gerhard ertoe bewogen voor zijn zielenheil en dat van zijn vrouw te zorgen⁸⁰. Ten gevolge van de pest, die aan het eind van 1349 Aken wel had bereikt, was de bevolking in deze tijd door een diepe vroomheid aangegrepen, die mogelijk als psychologische reactie op de door de epidemie veroorzaakte verschrikkingen uit te leggen is⁸¹.

Gerhards bereidheid tot het ondersteunen van kerken en kloosters kwam evenwel zeker ook voort uit innerlijke overtuiging. Want al bijna twee decennia daarvóór, op 11 januari 1335, waren hij en zijn vrouw Katharina als vrienden en begunstigers van de abdijs der Cisterciënzerinnen te Burtscheid naar voren getreden, waarbij zij bij de pauselijke curie te Avignon een aflaatbrief voor dat klooster verkregen⁸².

De oorkonde, die door een zekere aartsbisschop Wilhelm en veertien andere bisschoppen werd uitgevaardigd, is een met de trend van destijds overeenkomende gezamenlijke aflaat⁸³. In het dispositief (*het beschikkende deel*) wordt aan alle personen die op de vermelde kerkelijke feestdagen de abdijkerk (*in Burtscheid, bij Aken*) bezoeken, aan die kerk een weldaad bewijzen en daarbij bidden voor Gerhard Chorus, zijn echtgenote Katharina alsmede voor hun kinderen en verwanten, onder voorbehoud van toestemming van de bisschop van het diocees, een aflaat van veertig dagen verleend⁸⁴.

258 en 262, spreekt dit tegen. Volgens hem vloeide de vergrendeling van het dominicanenklooster, waarbij Gerhard Chorus als regerende burgemeester betrokken was, niet voort uit de twist van de stad met de orde over haar partijkiezen voor het pausdom, maar uit een oproer vanwege de gevangenneming, mishandeling en bevrijding van de Keulse dominicaan frater Henricus de Treysa.

⁸⁰ Aldus BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 7.

⁸¹ Waarschijnlijk werd Aken aan het begin van de jaren 1350 door de pest gegrepen en mogelijk stierven grote delen van de bevolking daaraan. De epidemie is in de bronnen echter nauwelijks te traceren. Zie over het bericht dat de pest in 1349 in Aken woedde en de helft van de bevolking had weggevaagd, de *Chronica manuscripta Aquensis*, bezorgd door EMIL PAULS, in: ZAGV 35 (1913), blz. 126-153, hier blz. 141: *Inprimis circa annum 1349 dira ac pestilens lues orbem universum urbemque Aquensem graviter afficiens, incolarum fore dimidium, inquit Radulfus de Rivo, absumpsit*. Daarbij gaat het om een bron uit de zeventiende eeuw, KRAUS, Aachen, Bd. 3.1. (noot 7), blz. 320 e.v. Over vroomheid als psychologisch gevolg van de epidemie: ibidem blz. 326. Kraus relateert daaraan de in het voorjaar van 1351 geuite wens van ridder Gerhard von den Bongard een Clarissenklooster in Aken te stichten voor zijn zielenheil.

⁸² Aflaatbrief voor het Cisterciënzerinnenklooster Burtscheid van 11 januari 1335, LA NRW AR AA 0183 Burtscheid, Oorkonde nr. 170. Voor de tekst zie QUIX, Rechtsabtei Burtscheid (noot 79), nr. 128, blz. 343 e.v., zie verder RAC II, nr. 564, blz. 258 e.v.

⁸³ Aflaatbrieven, die door meerdere bisschoppen afkomstig uit de curie werden uitgevaardigd (*zogenoemde gezamenlijke indulgenties, kwijtscheldingen van straf voor begane zonden*), waren sinds ongeveer 1284 immens populair. Het dispositief van deze gezamenlijke aflaten werd door de verzoekers meestal zo geïnterpreteerd, dat het daarin genoemde (*te verkrijgen*) totaal van de aflaat vermenigvuldigd kon worden met het aantal van de uitvaardigers. Hieruit zou ook de grote vraag naar gezamenlijke aflaten te verklaren zijn. In het geval van de door Gerhard Chorus verzochte gezamenlijke indulgentie, die een aflaat van veertig dagen verleent en door vijftien bisschoppen werd uitgevaardigd, zou dit een aflaat voor $15 \times 40 = 600$ dagen hebben betekend, zie hierover MARTIN ROLAND en ANDREAS ZAJIC, *Illuminierte Urkunden des Mittelalters in Mitteleuropa*, in: Archiv für Diplomatik 59 (2013), blz. 241-432, hier blz. 305 e.v. Zie ook de maatgevende studie over gezamenlijke aflaten van ALEXANDER SEIBOLD, *Sammelindulgenzen, Ablassurkunden des Spätmittelalters und der Frühneuzeit*, Köln 2001.

⁸⁴ QUIX, Reichsabtei Burtscheid (noot 79), nr. 128, blz. 344: *Et qui pro dicto Gerardo Chorus et Catharina ejus uxore eorumque liberorum ac consanguineorum oraauerint, quotienscumque. Quandocumque et ubicumque premissa uel aliquid premissorum deuote fecerint de omnipotentis dei misericordia et beatorum petri et pauli apostolorum eius auctoritate confisi singuli nostrum quadraginta dies indulgenciarum de iniunctis eis penitenciis misericorditer in domino relaxamus dummodo diocesani uoluntas ad id accesserit et consensus.*

Oorkonde uit 1335 met aflat voor bezoekers van de abdij in Burtscheid met afbeeldingen van Gerhard Chorus (linksonder) en Katharina (rechtsonder) en de (resten van de) lakzegels van vijftien bisschoppen, uitgevaardigd en verzonden vanuit het pauselijk paleis te Avignon. De oorkonde bevindt zich in het Landesarchiv Nordrhein-Westfalen in Duisburg.

De oorkonde is kostbaar verluchtigd⁸⁵. Drie medaillons tonen Christus⁸⁶, Petrus en Paulus, en binnen de omtrekken van de hoofdletter U troont een madonna met kind. Tot de verdere entourage behoren twee niet identificeerbare knielende bidders, een afbeelding met Johannes de Doper als één van de patronen van de abdij Burtscheid, alsmede een mannelijke, als *domin(us) Gerard(us) Chor(us)* aangeduide persoon links en zijn eveneens met haar naam, als *d(om)i(n)a Katerina* genoemde eega, rechts tegenover hem⁸⁷. Deze afbeeldingen moesten de optische aantrekkelijkheid van de oorkonde, die vermoedelijk op

⁸⁵ Verluchtigde oorkonden in engere zin zijn oorkonden met een boekversiering van figuren, die zich richt op de inhoud, de opstellers, de ontvangers, of degenen die hen zien. In ruimere zin zijn dit alle oorkonden waarbij gekleurd zijn een belangrijke rol speelt in hun vormgeving. Zie hierover ROLAND en ZAJIC, *Illuminierte Urkunden* (noot 83), blz. 244 e.v. De eerste verluchtigde bisschoppelijke gezamenlijke aflat stamt uit het jaar 1323 en werd in Avignon opgesteld, zie ibidem, blz. 305.

⁸⁶ Het Christusmedaillon (*het middelste van de drie*) is gebaseerd op het type van de Vera Icoon, (*de doek van Veronica*) een afbeelding van het werkelijke aangezicht van Jezus. Daarbij gaat het om een de contouren benadrukkende, driepuntig afgebeelde Christus ('Dreizipfel-Christus': *iconografische benaming van Christus-afbeeldingen die – hier via denkbeeldige lijnen – onderaan uitlopen in drie spitsen zoals ook zichtbaar op de doek van Veronica, die zeker al sinds het begin van de dertiende eeuw vanuit Constantinopel naar Rome was gekomen.*) Ibidem, blz. 329, noot 148.

⁸⁷ Beknopte beschrijving van de oorkonde door INGO DELOIE en JULIA SAMP, *Ablässbrief für das Zisterzienserinnenkloster Burtscheid*, in: *Das Ringen um den rechten Glauben. Reformation und Konfessionalisierung zwischen Maas und Rhein. Katalog zur Ausstellung vom 03-06-2017 / 03-09-2017 im Centre Charlemagne – Neues Stadtmuseum Aachen*, bezorgd door FRANK POHLE en CARMEN ROEBERS, Aachen 2017, blz. 18 e.v.

de aflatdagen als een poster in het openbaar ten toon werd gesteld, vergroten⁸⁸.

Men moet er niet van uitgaan, dat de afbeeldingen van de echtgenoten beantwoorden aan een authentiek portret. Verluchtigde aflaatbrieven van zo'n type, zoals ze sinds 1323 in gebruik waren, waren gebaseerd op een in serie aangemaakt sjabloon. De mate van opsmuk kon de verzoeker zelf bepalen: hoe luxueuzer de vormgeving van het sjabloon, des te hoger de te betalen prijs voor de oorkonde. Gerhard zal de kosten voor deze kostbare aflaat voldaan hebben in de hoop op verlossing en op verbetering van de economische toestand van de Burtscheider abdij⁸⁹, waarmee hij zijn hele leven blijkbaar zeer goede betrekkingen onderhield. In elk geval stichtte hij voor haar naast de aflaatbrief blijkens de Burtscheider necrologie een jaarlijkse (*aan de abdij te betalen*) rente van vijf mark en veertig schellingen⁹⁰.

In de slotfase van zijn leven ontmoet men Gerhard vooral als schepen aan het leenheerlijke Keurgerecht in Aken, waar hij jaren tevoren al als voogdmeier (*en dus als voorzitter*) gewerkt had. In dit ambt is hij voor het eerst genoemd in een oorkonde van 8 januari 1356⁹¹. Mogelijk is hij al enige tijd voordien door de Schepenbank gecoöpteerd, waartoe hij dan zoals te doen gebruikelijk tot zijn dood behoorde⁹². De datum van zijn opname in de Schepenbank is niet bekend, maar zij zal na 20/21 mei 1355 hebben plaatsgevonden⁹³. Als schepen was hij in eerste instantie verantwoordelijk voor civielrechtelijke aangelegenheden als het opmaken van de oorkonde van de verkoop van erfgoederen, van verpachtingen, verpandingen en schenkingen, alsmede voor geschillen tussen burenen. Waarschijnlijk geldt dat ook voor strafzaken, maar daarvoor ontbreken alle oorkonden uit de Middeleeuwen⁹⁴.

In dit ambt ondernam hij samen met enige medeschepenen twee keer, in 1360 en in 1363, een poging om geschillen in het Schepencollege die blijkbaar ontbrand waren bij de

⁸⁸ Zie voor het gebruik als poster ALEXANDER SEIBOLD, *Bemalte vorreformatiorische Ablassurkunden als frühe Plakate*, in: Visualisierte Kommunikation im Mittelalter. Legitimation und Repräsentation, bezorgd door STEFFEN ARNDT en ANDREAS HEDWIG. (Schriften des Hessischen Staatsarchiv Marburg 23), blz. 99-110.

⁸⁹ Zie voor de oorkonden die uit de hoofdwerkplaats in Avignon afkomstig zijn, ROLAND/ZAJIC, *Illuminierte Urkunden* (noot 83), blz. 322-330. Daaronder ook, op blz. 329 e.v., de aflaatoorkonde van 11 januari 1335 voor het cisterziënzerinnenklooster Burtscheid.

⁹⁰ Zie het desbetreffende citaat van de bron, in noot 2.

⁹¹ RAC III, nr. 154, blz. 105 e.v., hier blz. 105 – v. COELS, Schöffen (noot 8), nr. 114, blz. 102, houdt voor de eerste vermelding van Gerhard als schepen nog 2 april 1357 aan.

⁹² Zie voor de Schepenbank, haar interne aanvulling door coöptatie, de verplichting tot aanvaarding van de keuze en de levenslange uitoefening van het ambt: KRAUS, Aachen, Bd. 3.2 (noot 7), blz. 37 e.v. met verdere literatuur.

⁹³ Zie v. COELS, Schöffen (noot 8), nr. 114, blz. 105. Vermoedelijk leidt v. Coels de *terminus post quem* af uit een oorkonde van 20/21 mei 1355, waarin Gerhard zonder de aanduiding schepen wordt vermeld; zie voor de tekst van de oorkonde BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), nr. 4, blz. 70; zie ook RAC III, nr. 141, blz. 96 e.v.

⁹⁴ Zie voor de bevoegdheden en taken van de Schepenbank KRAUS, Aachen, Bd. 3.2 (noot 7), blz. 37-44 met verdere literatuur. Gerhard Chorus was als schepen betrokken bij het opmaken van de volgende oorkonden: de bezegeling van de verkoop van huizen aan de Burtscheiderstraße aan de orde van de karmelieten in Aken op 8 september 1358 door Johann Lewe, RAC III, nr. 254, blz. 171 e.v.; de verkoop van het huis van Gerhard von Berneau, genaamd Strobant, aan de prior van het karmelietenklooster in Aken op 31 mei 1359, RAC III, nr. 303, blz. 198; de overdracht van overerfelijke grondrenten en andere overerfelijke renten op met name genoemde huizen en hofsteden door de dochter van Klaus Mule, Sophia, en haar zoon Klaus aan broeder Colyn van St. Egidius als verzorger en commandeur van het Akense huis van de Duitse Orde, om daarmee een altaar in de kerk van St. Egidius te verzorgen. Voor de activiteiten van Gerhard als schepen zie ook BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 32 e.v.

procedure voor de personele uitbreiding van de Schepenbank, door bindende overeenkomsten op te lossen⁹⁵.

Naast zijn bezigheid in het Schepencollege heeft Gerhard in zijn late levensjaren ook het ambt van christoffel van het Scherptor-stadsdeel uitgeoefend, en als zodanig is hij in 1364 gedocumenteerd. Daarmee was hij verantwoordelijk voor dit Akense verdedigingsdistrict tegen vijanden van buiten, voor het onderhoud van zijn verdedigingswerken en voor de bescherming tegen grote branden⁹⁶. Vermeldenswaard is nog zijn optreden als provisor van het Heilige Geest Hospitaal en van het gasthuis aan de Radermarkt. Provisoren controleerden de financiën van de hospitalen, die in de loop van de veertiende eeuw meer en meer onder burgerlijk toezicht geraakten⁹⁷.

Op 20 april 1367, een dinsdag, is Gerhard Chorus ten slotte overleden⁹⁸. Aanwijsbare nakomelingen heeft hij niet nagelaten. Weliswaar worden (in 1335) volgens de tekst van de aflaatbrief voor de cisterciënzerinnenabdij van Burtscheid gebeden voor de echtgenoten Chorus *en hun kinderen* gevraagd⁹⁹, maar dit is ongetwijfeld veeleer terug te voeren op de formuleachtige tekst van het in serie tevoren vervaardigde sjabloon. Ook Gerhards omvangrijke stichtingen voor kerken en zijn aan de stad Aken afgestane kapitaal tegen een jaarlijkse lijfrente ter hoogte van 250 mark maken het nogal onwaarschijnlijk dat er nakomelingen van hem waren¹⁰⁰.

De hoogte van de door Gerhard gemaakte stichtingen aan de Kerk en van zijn lijfrente laten zien, dat hij een vermogend man was. Naast zijn huis aan de Scherpstraße¹⁰¹ was hij mede-eigenaar van het Haus zur Geiß aan de Markt, dat hij samen met Johann von Frankenberg

⁹⁵ RAC III, nr. 361, blz. 360 e.v. en RAC III, nr. 466, blz. 298 e.v. Zie voor een beoordeling van de gang van zaken hierna, hoofdstuk 3, aan het eind.

⁹⁶ Zie als bewijs van het ambt van christoffel RAC III, nr. 512, blz. 324 e.v., hier blz. 325. Zie ook v. COELS, Schöffn (noot 8), blz. 105.

⁹⁷ In een oorkonde van 17 maart 1341 treden Gerhard Chorus, Wolter in Punt en Arnoldus Schiffart op als provisors van het Heilige Geest hospitaal in Aken, RAC II, nr. 667, blz. 311. Zij leggen vast dat de ridder d. (*dominus, de heer*) Arnoldus, heer van Breidenbend, aan het altaar van de H. Geest in het Heilige Geesthuis een jaarlijkse erfrente van twee mud Akense maat aan pachtrogge plus een jaarlijkse erfrente van 6 M(*ark*) Akense munt heeft geschonken. In een oorkonde van 21 mei 1351 komt Gerhard Chorus voor als provisor van het gasthuis aan de Radermarkt, RAC III, nr. 141, blz. 96 e.v., hier 96. Het hospitaalwezen, dat in de twaalfde en dertiende eeuw nog grotendeels kerkelijk dan wel broederschappelijk georganiseerd was, kwam in de veertiende eeuw steeds meer onder stedelijke supervisie, waardoor de Kerk in toenemende mate uit het vermogensbeheer van de hospitalen werd verdrongen. Dat kwam enerzijds doordat de burgers het toezicht op de al bestaande kerkelijke hospitalen overnamen en anderzijds door de stichting van nieuwe stedelijk-burgerlijke hospitalen. Het Heilige Geest hospitaal lag aan de zuidkant van de huidige Katschhof, dichtbij de Mariakerk (*de Dom*) en was gewijd aan de gesloten en open hospitaal- en armenverpleging. Het was het eerste hospitaal dat onder stedelijk toezicht werd gesteld, RAC II, nr. 211, blz. 106 e.v. Het gasthuis aan de Radermarkt werd in 1336 als burgerlijk-stedelijk hospitaal op instigatie van de Raad op een stuk grond van de stad gesticht en lag op de plek van het huidige bankkantoor aan de Münsterplatz. Het diende voor de gesloten verpleging van arme zieken. Zie voor de ontwikkeling van het hospitaalwezen in het algemeen en in het bijzonder het hospitaalwezen in Aken en het gasthuis aan de Radermarkt: CLAUDIA ROTHHOFF-KRAUS, Das Aachener Hospital am Radermarkt von seiner Gründung 1336 bis zu seiner Übergabe an die Elisabethinnen im Jahre 1622, in: ZAGV 107/108 (2005/06), blz. 123-147.

⁹⁸ Zie voor de vaststelling van de sterfdatum noten 1 en 2.

⁹⁹ Zie daarvoor het broncitaal in noot 85.

¹⁰⁰ De rentebetalingen van de stad aan Gerhard Chorus zijn terug te vinden in de stadsrekeningen, Aachener Stadtrechnungen (noot 14), Ausgaberechnung 1338, blz. 114 regel 10 en Ausgaberechnung 144, blz. 138, regel 38: *It. dno. G. Chorus 250 m. per Wm.*

¹⁰¹ Zijn huis was belast met een rente van 12 denarii ten gunste van het Akense Mariastift (*de Dom*), zie het Cijnsregister van het Mariastift van 1320, afgedrukt bij REINER NOLDEN, Besitzungen und

en Moys von Remersdaal op 25 december 1357 aan de appelhandelaar Vlugen en zijn erfgenamen in gebruik gaf tegen een jaarlijkse pachtsom van 15 volgewicht Florentijnse guldens¹⁰². Bovendien bezat hij enig grondbezit, waaronder twee morgen weidegrond te Schauvemonde tegenover de Krugnofen, waarvan later een morgen in het bezit kwam van de Matthiashoeve en de andere in handen kwam van Johann von Gimmenich¹⁰³. Daar kwamen nog drie morgen land bij in Lanzenborn (tussen Aken en Vaals)¹⁰⁴, tweeëneenhalve morgen wijnberg in de omgeving van Aken, voor de aanleg waarvan hij in 1334 een premie van de stad ontving¹⁰⁵, en acht morgen land alsmede een morgen 'Bend' (*krom land*) achter St. Thomas, die Gerhard in het jaar 1344 volgens een rondom 1560 opgestelde notitie aan het Heilige Geest Hospitaal in Aken schonk¹⁰⁶. Daarenboven kwamen hem uit zijn diverse ambten verdere inkomsten ten goede. Als burgemeester kreeg hij aan het eind van zijn ambtstermijn 100 mark en presentiegelden voor iedere raadszitting, als voogdmeier kreeg hij een deel van de boete- en strafgelden die het Keurgerecht oplegde, als schepenen had hij aanspraak op een deel van de gerechtsopbrengsten¹⁰⁷.

Begraven werd hij in de noordoostelijke hoek van het voorportaal (*van de Dom*) en wel bij de 'Wolfstür', zoals een Akense kroniek uit de zestiende eeuw bij het jaar 1367 vermeldt¹⁰⁸,

Einkünfte des Marienstifts von seinen Anfängen bis zum Ende des Ancien Régime, overdruk uit de ZAGV 86/87 (1979/80), blz. 396-406, hier blz. 397: *Item in Acuta Platea et circiter [...] Item Gerardus Chorus de domo iuxta Bernardum XII den. Joh. et Chr.* Zie ook de afdruk bij CHRISTIAN QUIX, *Necrologium ecclesiae B.M.V. Aquensis*. Bijlage daarbij: *Liber Censuum ejusdem ecclesiae de anno 1320, Aachen 1830*, blz. 73-79, hier blz. 75. De rente is bovendien vastgelegd in het cijnsregister van het Mariastift uit de veertiende eeuw, StAA, acc. 1919/8c, Bl. 24 en in het renteregister van 23 juni 1368, StAA, acc. 1919/8b, Bl. 1b. Bovendien moest Gerhard het Mariastift jaarlijks een rente van een molen voor de Pontpoort betalen, zie ibidem: *Dominus G Chorus 6 s. Christi de molendino extra Pont.* Zie hierover ook QUADFLIEG, 'Haus zur Hagen' (noot 31), blz. 285, en v. COELS, Schöffenen (noot 8), blz. 105 e.v.

¹⁰² Zie voor de tekst van de oorkonde Quix, Reichabtei Burtscheid (noot 79), nr. 179, blz. 423 e.v. Zie ook RAC III, nr. 225, blz. 154.

¹⁰³ Zie O.V., Der St. Matthishof, in: *Aus Aachens Vorzeit* 5 (1892), blz. 17-25, hier blz. 20, en BIRMANN, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 5. De desbetreffende oorkonde, die vermoedelijk in het Landesarchiv NRW in Duisburg ligt, kon (*door de auteur, Deloie*) niet meer (*tijdig*) worden geraadpleegd.

¹⁰⁴ Zie de oorkonde van 13 januari 1353, die in verband met de stichting van een zielsgedachtenis in het Mariastift werd opgesteld, bij BIRMANN, Gerhard Chorus (noot 5), nr. 3, blz. 70: [...] *dat uns Her Geirrat Chorus ridder inde sine eliche huisfrouwe vrouwe Katrine gegeven haint veirzliche schillinge grunt cens, die gelegen sint ayn dren morgen lants bi Lanceborn [...]*. Zie ook RAC III, nr. 55, blz. 41.

¹⁰⁵ Zie de Uitgavenrekening van 1334, Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 111, regel 38: *It. domino G. Chorus de 2 1/2 jurnalibus vinei positi 2 1/2 m.* BIRMANN, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 5 en v. COELS, Schöffenen (noot 8), blz. 106.

¹⁰⁶ Het achter St. Thomas gelegen landbezit blijkt uit een notitie van rondom 1560 in het register van het Heilige Geest Hospitaal, RAC VII, nr. 192, blz. 75.

¹⁰⁷ De bezoldiging die iedere burgemeester aan het eind van een ambtsperiode ontving, bedroeg tijdens de gehele veertiende eeuw volgens de Aachener Stadtrechnungen (noot 14), Einleitung, blz. 10: 100 mark. Weliswaar wordt zij voor het eerst in het jaar 1349 vermeld; de eerdere Uitgavenrekeningen bevatten daarentegen uitgaven voor de kleding van de burgemeesters, die later vervielen. Zie over de inkomsten uit het ambt van voogdmeier (*Deloi schrijft Schöffengericht, maar doelt kennelijk op het Keurgerecht*) DIETMAR FLACH, *Untersuchungen* (noot 39), blz. 379 e.v. en HEINRICH HOEFFLER, Entwicklung der kommunalen Verfassung und Verwaltung der Stadt Aachen bis zum Jahre 1450, in: ZAGV 23 (1901), blz. 171-289, hier blz. 201 en 212. Alleen zijn er over de inkomsten van de schepenen in de bronnen geen nauwkeurige berichten. Presentiegelden zijn wel pas voor de latere periode aangetoond, maar zijn ook voor de tijd van Gerhard waarschijnlijk.

¹⁰⁸ Aachener Chronik (noot 1), blz. 3, ad annum 1367. Voor de woordelijke inhoud zie het citaat verderop (*in de hoofdtekst vóór noot 113*). Zie voor het sterfjaar in de Kleine Aachener Chronik (noot 1). BEECK, Aquisgranum (noot 10), blz. 48, is met betrekking tot het sterfjaar niet zeker:

een uiterst bijzondere plek¹⁰⁹. De thans in het voorportaal van de Akense Dom aangebrachte bronzen plaat met het grafschrift voor Gerhard Chorus werd in 1913 vervaardigd¹¹⁰. Zijn tekst is gebaseerd op de overlevering door de Akense geschiedschrijver uit de vroege nieuwe tijd Petrus à Beeck:

*Gerardus Chorus, miles virtute sonorus
Magnanimus multum, scelus hic non liquit inultum
In populo magnus, in Clero mitis ut agnus
Urbem dilexit et gentem splendide rexit
Quem Deus a poena liberet barathrique gehenna¹¹¹*

Na een verheerlijking van de goede eigenschappen van Gerhard, heeft de tweede regel van de inscriptie betrekking op de rechter in het Schepengerecht, de derde regel op zijn aanzien bij de bevolking en op zijn mildheid ten opzichte van de clerus en de vierde regel tot slot op zijn regering als burgemeester. Opvallend is het ontbreken van de overlijdensdatum. Of de weergave van Beeck van het grafteken de oorspronkelijke toestand beschrijft, dus onmiddellijk na de dood van Gerhard ontstond of pas duidelijk later, is onhelder, waardoor de datering van de inscriptie onzeker is. De vraag is ook, of Beeck de tekst woordgetrouw en volledig heeft overgeleverd. Reeds Lersch wees erop dat de tekst sterke gelijkenis heeft met een vers op de in 1357 gestorven bisschop Lodewijk II van Münster¹¹². Met haar algemene formuleringen en haar formuleachtige karakter is de inscriptie als bron voor Gerhards leven dan ook slechts van zeer gering nut.

Na deze kijk op het leven en werken van Gerhard Chorus, die uitsluitend op contemporaine bronnen steunt, is nu een blik te werpen op de bronnen uit de vroege nieuwe tijd, die het beeld van Gerhard Chorus in de wereld na hem tot op de dag van vandaag sterk beïnvloeden.

anno 1367. iuxta alios 1371. 1371 kan echter worden uitgesloten, omdat toen al een andere schepen Gerhards plek in het Schepenencollege had ingenomen, zie v. COELS, Schöffen (noot 8), blz. 107.

¹⁰⁹ Zie voor de ligging en beschrijving van het graf BEECK, Aquisgranum (noot 10), hfst. IV, blz. 48 e.v. en BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 61-65. Toen men in 1788 het voorportaal van de Akense Dom zijn huidige aanzicht gaf, werd het graf verstoord. Bij opgravingen vond men daar in 1843 zijn gebeente, legde dit in een loden sarcofaag en zette die ter plekke weer bij. Het graf van Gerhard Chorus kan dus als zeker gelokaliseerd gelden, zie GIERSEIPEN, Inschriften des Aachener Doms (noot 12), nr. 42, blz. 43.

¹¹⁰ Zie de uitgave van de inscriptie door HELGA GIERSEIPEN, Inschriften des Aachener Doms (noot 12), nr. 42, blz. 43.

¹¹¹ BEECK, Aquisgranum (noot 10), hfst. IV, blz. 48.

¹¹² Zie GIERSEIPEN, Inschriften des Aachener Doms (noot 12), blz. 43, die niet uitsluit dat een eerste plaat met inscriptie pas naderhand, in de vijftiende eeuw, werd vervaardigd en dat de formulering dus niet contemporain is (*niet stamt uit het jaar van overlijden*). Zie over de gelijkenis van de verzen (*over Gerhard*) met die over bisschop Lodewijk II: BERNHARD M. LERSCH, Die Grabschrift des Gerhard Chorus, in: Aas Aachens Vorzeit 3 (1890), blz. 15. De verzen (over de bisschop) zijn echter niet als inscriptie uitgevoerd, maar overgeleverd in een kroniek van de bisschoppen van Münster, zie JULIUS FICKER, *Die Münsterischen Chroniken des Mittelalters*. (Die Geschichtsquellen des Bistums Münster 1), Münster 1851, blz. 50. Voor BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 62 e.v., en GIERSEIPEN, Inschriften des Aachener Doms (noot 12), blz. 48, volgt daaruit niet dwingend een (*onderlinge*) afhankelijkheid van de verzen, maar hun formuleachtige aard.

2. Gerhard Chorus – Stadia van een historisch beeld

Het zo-even geciteerde grafschrift is niet de enige bron die aan Gerhard Chorus herinnert. De aan het eind van de vijftiende eeuw – mogelijk in opdracht van de Raad – begonnen Kroniek van Aken verrijkt het bericht over zijn overlijden in het jaar 1367 met details, die op zijn voortleven in de herinnering grote invloed hebben gehad:

*1367 starb h. Gerhartt Chorus und he wartt begraben aen die wolffthuer,
er thet bei seinem leben das rhaet oder statthausz erstmael aenlegen*¹¹³.

Daarmee is de Kroniek van Aken het eerste geschiedkundige werk dat de betekenis van Gerhard voor Aken heel concreet probeert uit te drukken: zij kenmerkt hem als de initiator en bouwmeester van het stadhuis van Aken op de Markt, dat op de fundamenten van de voormalige palts (*keizersburcht*) van Karel de Grote werd opgericht. Ook een vermelding in het register van het Heilige Geest hospitaal uit de tijd rondom 1580 weet te berichten, dat Gerhard Chorus *dat heren hauss hait doin bouwen*¹¹⁴.

In de in 1620 door Petrus à Beeck onder de titel *Aquisgranum* gepubliceerde Geschiedenis van de stad Aken wordt Gerhard zelfs het opzicht over het complete bouwwezen in Aken toegewezen:

“Daarin [in het graf, I.D.] (*I. Deloie*) is het overschot van ridder Chorus of Gerhard Chorus bijgezet, die rondom het jaar 1353 aan het hoofd van het bouwwezen door de Raad werd gesteld en het met levendige aandrift, moeite en raad voor elkaar kreeg dat het koor van de Mariakerk (*de Dom*), waarvan de fundamenten lang tevoren gelegd waren, in de vorm zoals we het nu zien [...] voltooid werd [...]. Ook werden het raadhuis en de fontein midden op de Markt [...] in een nieuw uiterlijk en in symmetrie door Chorus gebouwd [...]. Onder zijn bestuur als burgemeester werden de ringmuren van de stad van torens en bolwerken voorzien en vernieuwd”¹¹⁵.

Beecks Gerhard kreeg dus van de Raad van de stad Aken rondom het jaar 1353 het bouwwezen toevertrouwd. Beecks Gerhard heeft vaart gezet bij de reeds aangevangen nieuwbouw van het koor van de Akense Mariakerk (*de Dom*). En Beecks Gerhard heeft de stadsmuur van verdere sterke fortificaties voorzien, het nieuwe raadhuis aan de Markt in Aken en de fontein op de Markt gebouwd. Precies zo beschrijft Johannes Noppius het in zijn twaalf jaar later verschenen Kroniek van Aken¹¹⁶. Eenmaal in de wereld gebracht, werd het

¹¹³ Aachener Chronik (noot 1), blz. 3 ad annum 1367.

¹¹⁴ RAC VII, nr. 192, blz. 75.

¹¹⁵ BEECK *Aquisgranum* (noot 10), hfst. IV, blz. 46: [...] *hoc conditum exanimè corpus viri nobilis Gerardi Corus aut Coris qui sub annum redemptoris MCCCLIII architecturae aedilitioque muneri à senatu praefectus, solerti instigationi opera ac consilio id egit, vt odeium Basilicae Marianae cuius fundamenta multo ante iacta eo schemate quo nunc visitur [...] aeris compleretur [...], senatoria itidem domus & fons in fori vmbelico octo canalibus aquas ex edito fundens noua fronte ac symmetria ab ipso exstructa, [...]. Sub eius consulari functione muri Ciuitatis turribus & propugnaculis aucti instauratique*. Zie voor de (*in de hoofdtekst vóór noot 115*) weergegeven vertaling PETER À BEECK, *Aquisgranum* oder die Geschichte der Stadt Aachen. Aus dem Latein übersetzt und durch eine kurze chronologische Uebersicht bis zur Jetztzeit fortgeführt von PETER ST. KÄNTZELER, Aachen 1874, blz. 74 e.v.

¹¹⁶ NOPPIUS, *Aacher Chronik* (noot 11), Boek 1, hfst. 3, blz. 12 (Erbauer des äußeren Stadtmauerringes), hfst. 4, blz. 17 e.v. (Erbauer d. Rathauses, des Markbrunnens und des Münsterchores 1353, dessen Fundamente allerdings schon früher gelegt worden seien), hfst. 25, blz. 89 (Erbauer d. Münsterchores) en blz. 90 (Erbauer d. Marktbrunnens).

hier getekende beeld van de bouwmeester van het raadhuis en van het koor van het munster (*de Dom*), de fortificaties van de stad en de marktfontein door latere auteurs onkritisch overgenomen en verstevigd. De Akense archivaris Karl Franz Meyer¹¹⁷ begon ermee in 1807, gevolgd door de stadsbibliothecaris en lokale onderzoeker Christian Quix. De laatste maakte Gerhard zelfs tot ‘Voorzitter of Bovenmeester’ van een in Aken naar het voorbeeld van andere steden vermoed ‘steenhouwers-gilde of bouwbroederschap’. In die hoedanigheid zou hij de plannen voor de grote bouwwerken zelf ontworpen en de bouwwerkzaamheden geleid hebben. Bewijzen voor deze aanname bleef Quix intussen schuldig¹¹⁸.

De eerste serieuze twijfel aan deze zienswijze uitte de stadsbibliothecaris en -archivaris Josef Laurent in 1866. Voor een dergelijke activiteit van Gerhard bestonden er volgens Laurent noch authentieke bewijzen, noch liet zo’n activiteit zich op de basis van oorkonden aantonen. Ook voor de aanname van een onder zijn leiding werkend ‘steenhouwers-gilde’ was Quix elk bewijs schuldig gebleven, temeer omdat zo’n bewijs toch al niet te leveren was¹¹⁹. Ook het grafschrift meldde zijn verdiensten als bouwmeester niet. Vast stond alleen, dat de bouw van het raadhuis in de tijd van Gerhards openbare werkzaamheid viel, maar zijn aandeel in de grote bouwwerken in Aken liet zich niet nader bepalen¹²⁰.

Ook de Akense historicus en geschiedenisleraar Friedrich Haagen wijst er in zijn ‘Geschichte Aachens’ (Geschiedenis van Aken) uit het jaar 1873 op, dat er geen contemporaine bronnen en oorkonden over werkzaamheid van Gerhard als bouwmeester voorhanden zijn¹²¹.

Ten slotte bracht de voormalige directeur van het stadsarchief van Aken, Richard Pick, in een in 1895 verschenen werk over het Akense raadhuis de geloofwaardigheid van de Kroniek van Aken aan het wankelen, die bij het jaar 1353 vermeldt, dat [...] *unser L. frawen chor und der statt hausz in den marckt zu Aichen erstmaell gebawet oder aengelecht [wart]*¹²², (vertaald: dat [...] het koor van de Onze Lieve Vrouwe (kerk) en het stadhuis op de Markt in Aken voor het eerst gebouwd of aangelegd [werd]). Pick kon op grond van de

¹¹⁷ KARL FRANZ MEYER, Meine historische Gedanken über die Stadt Aachenschen Fabriken in Hinsicht des Alterthums, Aachen 1807, § 9, blz. 25 e.v.: (*in vertaling*:) „[...] de al behoorlijk aangebouwde voorsteden met ringmuren, poorten en torens te laten omgeven [...] welke bouwactiviteit, waarmee zeer hoge kosten verbonden waren, spoedig werd begonnen en onder de regering van de beroemde stad-Akense burgemeester heer Gerhard Chorus tot voltooiing is gebracht.” En ibidem noot 2: (*in vertaling*:) “Onder de directie van deze grote bouwdeskundige, heer Gerhard Chorus, zijn het koor van de huidige kathedrale kerk, het stedelijk raadhuis evenals de grote Marktfontein in het jaar 1353 aangelegd en gebouwd.” Als bronnen geeft Meyer zowel Beeck als Noppius op.

¹¹⁸ Hierover schrijft CHRISTIAN QUIX, Historische Beschreibung der Münsterkirche und der Heiligthums-Fahrt in Aachen, Aachen 1825, blz. 17: (*in vertaling*:) „De bouw van het koor werd in het jaar 1353 door de burgemeester Gerard Baron von Schellart, genoemd Chorus of Choris, aangevangen, nadat de fundamente al enige jaren tevoren gelegd waren. In het jaar 1413 werd het ingewijd.” De zienswijze dat Gerhard eigenlijk niet Chorus maar Schellart heette, herhaalt hij vier jaar later nog eens, zie QUIX, Historisch-topografische Beschreibung der Stadt Aachen und ihrer Umgebungen, Aachen 1829, blz. 24. Pas in 1842 herroept hij eindelijk de bewering, dat Gerhard Chorus tot het geslacht Schellart zou horen en later door het bouwproject van het koor de naam Chorus zou hebben gekregen, QUIX, Biographie (noot 4), blz. 21. Deze herleiding van de naam Chorus werd intussen ook door andere auteurs grondig weerlegd, zie MACCO, Beiträge (noot 23), blz. 11, en BIRMANN, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 4 e.v., evenals Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 33 e.v. Aan de rol van Gerhard als bouwer van het munsterkoor en het raadhuis bleef Quix echter zijn hele leven vasthouden, zie QUIX, Biographie (noot 4), blz. 32.

¹¹⁹ Zie Laurents inleiding op de Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 31.

¹²⁰ Ibidem, blz. 32-34.

¹²¹ HAAGEN, Geschichte Aachens (noot 56), blz. 287 e.v.

¹²² Aachener Chronik (noot 1), blz. 3 ad annum 1353.

stadsrekeningen en enkele andere bronnen overtuigend bewijzen, dat het werk aan het raadhuis al in 1334/35, dus decennia eerder, in gang waren¹²³. Al in 1353 was het gebouw al zover klaar, dat het door de Raad van de stad voor regelmatige zittingen gebruikt werd¹²⁴. Weliswaar was Pick toen nog vol vertrouwen, dat in de verstrooid liggende oorkonden bewijzen gevonden zouden worden voor “de oude overlevering, dat burgemeester ridder Gerhard Chorus het stadhuis gebouwd heeft”¹²⁵. Deze hoop is evenwel vooralsnog niet vervuld, zoals een blik op de inmiddels door Wilhelm Mummenhoff en Thomas Kraus verzorgde uitgave ‘Regesten der Reichsstadt Aachen’, die het tot nu toe bekende oorkondenmateriaal van 1251 tot 1400 omvatten, leert.

Ook de tweede ring van de stadsmuur was tegen 1326, toen Gerhard Chorus voor de eerste keer burgemeester werd, al grotendeels voltooid¹²⁶. Wat de stadsmuren betreft, is het hooguit denkbaar, dat de omvangrijke versterkingen en het in stand houden ervan onder de regerende burgemeesters Gerhard Chorus en Christian Lewe, welke werkzaamheden vanwege een dreigende aanval van de aanhangers van Karel IV op Aken in het jaar 1346 werden uitgevoerd, naderhand tot een misschien mondelinge overlevering werden vervormd, die Gerhard bouwer van de tweede stadsmuurring liet worden¹²⁷.

Ook voor een pen voerende betrokkenheid van Gerhard bij de voorbereiding en uitvoering van het Akense raadhuis en het munsterkoor is er geen contemporair bewijs. Veeleer zijn de berichten uit de vroege nieuwe tijd die de bouw van het raadhuis als verdienste van Gerhard zien, met scepsis tegemoet te treden. Dit geldt ook voor de uitspraken van Petrus à Beeck en Johannes Noppius over Gerhards uitvoering van andere grote bouwprojecten. Niet alleen het raadhuis en de versterking van de stad, maar ook de fontein op de Markt waren al eerder, in de jaren 1334 tot 1338, gerealiseerd¹²⁸.

De conclusies van Christian Quix werden dan ook terecht door Laurent, Pick en tenslotte ook door Birmanns¹²⁹ betwijfeld. In het beste geval is aannemelijk, dat Gerhard tijdens zijn ambtsperioden als burgemeester dergelijke bouwprojecten op elke voor hem mogelijke manier heeft bevorderd en ondersteund, zoals het jaar 1346 ook laat zien, weliswaar met een concrete aanleiding. Dit laatste zou net zo kunnen gelden voor elke andere burgemeester en alle andere raadsleden, wier instemming en ondersteuning voor zulke grote projecten nodig waren¹³⁰.

Petrus à Beecks opsomming van de verdiensten van Gerhard Chorus voor Aken beperkt zich evenwel niet tot de veronderstelde realisering van talrijke grote bouwprojecten. In een

¹²³ Pick kon aantonen dat het begrip *aula* in de dertiende en veertiende eeuw duidde op een zaal op de plek van het huidige raadhuis, waarin de koning hof hield en dat dit begrip later op het nieuwe raadhuis werd overgedragen, tot het uiteindelijk door nieuwere aanduidingen zoals *domus consilii* (huis van beraadslaging, van beleid) werd verdrongen. Zo konden uitgaveposities in de uitgavenrekeningen van het begrotingsjaar 1334-35 bij het raadhuis aan de Markt ondergebracht worden, zie RICHARD PICK, *Aus Aachens Vergangenheit. Beiträge zur Geschichte der alten Kaiserstadt*, Aachen 1895, i.h.b. blz. 270-339 over het raadhuis in Aken, hier blz. 272-277, waarmee ook de bewering in de Kroniek van Aken, dat Gerhard als eerste het raadhuis had gebouwd, in twijfel is getrokken, zie v. Coels, Schöffens (noot 8), blz. 110.

¹²⁴ Ibidem, blz. 274 e.v.

¹²⁵ Ibidem, blz. 275.

¹²⁶ KRAUS, Aachen, Bd. 3.1 (noot 7), blz. 164.

¹²⁷ Zie voor de arbeid aan de vestingwerken de Uitgavenrekening van 1346, Aachener Stadtrechnungen (noot 14), blz. 182 e.v. Zie ook KRAUS, Studien (noot 68), blz. 53.

¹²⁸ BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 56.

¹²⁹ Ibidem, hfst. 4, blz. 53-59.

¹³⁰ KRAUS, Aachen, Bd. 3.1. (noot 7), blz. 289

andere passage plaatst zij zijn lokale politieke prestaties op de voorgrond, als toelichting op de algemeen gehouden uitspraken van het grafscript:

“[O]k leefde de bevolking, zolang hij leefde, rustig en gelukkig, maar na zijn dood ontvlamde de fakkel van de tweedracht, waardoor er voortaan weer veelvuldige geschillen terugkeerden tussen de Raad en de gilden. Als dit land meer van zulke mannen had gehad, die met verstand en matiging het roer hielden, dan waren ongetwijfeld door hun raadsbesluiten in de huidige regering, waarvoor ook de burgergilden uit de bevolking van handwerklieden raadsleden kiezen, de woede van de partijen en de aanleiding daartoe weggenomen¹³¹.”

Volgens die lezing had Aken aan Gerhards politieke talent en diplomatieke vaardigheid een periode van vrede in de stad tussen geslachten die in aanmerking kwamen voor de Raad en de gilden te danken, die eindigde met zijn dood. Gerhard werd gestileerd tot een vertegenwoordiger van een gouden tijdperk, een goede oude tijd, waarin de verschillende sociale groepen in de stad vreedzaam samenleefden. Een tijd die voor het tijdperk van de onder de gevolgen van de reformatie lijdende Beeck al lang vervlogen was. Deze zienswijze van Beeck wordt door Martin Birmanns volkomen kritiekloos overgenomen:

“Als het ondanks alles niet tot een noemenswaardige opstand kwam en de gilden zich rustig gedroegen, dan is dat een verdienste geweest van Gerhard Chorus. Met hem stond er een man aan de top van de stad die, vredelievend, een vereniging tussen de elementen van de gilden en van de patriciërs nastreefde en ook bereikte. Hij benutte zijn invloed om enerzijds de terechte wensen van de gilden te vervullen en hun eventuele klachten uit de weg te helpen ruimen. Anderzijds was hij al te zeer een patriciër om op alle eisen van de gilden in te gaan”¹³².

Birmanns onderbouwt deze met enig pathos geuite uitspraken niet met contemporaine bronnen en evenmin kan hij helder maken met wat voor eisen de gilden de voor de Raad in aanmerking komende lagen van de Akense samenleving ten tijde van Gerhard Chorus geconfronteerd zouden hebben. Hij stelt zich tevreden met de aanname van een natuurlijk streven van de gilden naar een verandering van de regeling van het stadsbestuur, omdat zij uitgesloten waren van de hogere ambten¹³³.

Ten slotte kan ook deze aan Gerhard door Beeck toegeschreven rol niet steunen op contemporaine bronnen. Veelzeggend is veeleer, waar Beeck deze toeschrijving in de context van zijn gehele werk opneemt. De uitvoerige passages over Gerhard staan in een deel dat over de Akense Mariakerk (*de Dom*) gaat, over haar inrichting en haar gedenktekens, waarbij consequent ook Gerhards grafteken wordt beschreven. Een schildering van Gerhards activiteiten als vredesbewaarder zou een zeer veel geschiktere plek hebben gehad in het hoofdstuk over de interne onrust en opstanden in Aken¹³⁴. Maar daarin

¹³¹ BEECK, Aquisgranum (noot 10), hfst. IV, blz. 46 e.v.: [...] *quin & populus pacatè, id est beatè ipso in humanis agente vixit, ex terrenis autem sublato succensae discordiatum faces, repullulantibus postea crebris diffidiis inter senatorium ordinem ac plebeias tribus, si plures istiusmodi viri prudentia ac lenitate rem moderantes huic telluri obtigissent, eorum indubiè consiliis in hoc regimine, quo tribus Ciuicae suos quoquè e sedentario vulgo Senatores deligunt factionum aestus ansaëque rescatae fuissent*. Zie voor de (in de hoofddektst vóór noot 131) weergegeven vertaling PETRUS À BEECK, Aquisgranum oder die Geschichte der Stadt Aachen (noot 115), blz. 75.

¹³² BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 22.

¹³³ Ibidem, blz. 19.

¹³⁴ BEECK, Aquisgranum (noot 10), hfst. XIII, blz. 250-338.

wordt Gerhard geen enkele keer genoemd, noch in de korte uiteenzettingen over een opstand in het jaar 1348, over de achtergronden waarvan Beeck de lezer niet informeert¹³⁵, noch in de beschrijving van een in 1368 – dus een jaar na Gerhards dood – uitgebroken veel gevaarlijker opstand tegen de stedelijke overheid.

Deze opstand ging blijkbaar uit van de wevers en de volders en had wel als oorzaak een verdrievoudiging van de graanprijzen als gevolg van de pest van 1350. De Akense magistraat heeft deze opstand met het voltrekken van doodvonnissen van de leiders bruut onderdrukt¹³⁶. Beeck doelt wel op die opstand, als hij klaagt over het teloor gaan van de vrede binnen de stad na de dood van Gerhard Chorus. Maar diens rol ten aanzien van deze troebelen blijft volkomen onduidelijk. Contemporaine bronnen hierover zijn er niet. Wel klopt de vaststelling dat ernstige conflicten binnen de stadsgemeenschap kennelijk pas na Gerhards dood uitbraken. Maar dat is nog geen bewijs voor concrete handelingen van Gerhard voor het bewaren van de vrede binnen de stad, waarover Beeck op de daarbij passende plek niets te zeggen heeft.

Ten slotte projecteren de kanunnik (*Beeck*) en – in diens vaarwater – ook Birmanns latere ontwikkelingen, met name de bekende constitutionele perikelen uit de tweede helft van de veertiende en uit de vijftiende eeuw, terug op de tijd van Gerhard¹³⁷. Terwijl Beeck zich beperkt tot de betrekkingen tussen de Raad en de gilden, breidt Birmanns de inspanningen van Gerhard als vredebewaarder uit tot de verhouding van de Akense burgers tot de kerken en kloosters, die ten tijde van Lodewijk IV het pausdom steunden. Daartoe behoorden de deken en het kapittel van het Mariastift (*de Dom*), de augustijner eremieten en de dominicanen, terwijl de commanderij van de Duitse orde en de franciscanen als trouw aan de keizer gelden¹³⁸. Aangezien de sporen van Gerhards matigende invloed op het conflict nagenoeg zijn uitgewist, is het, zoals Birmanns eerlijk erkent, “onmogelijk te verklaren op welke manier hij (Gerhard, I.D.) zijn doel heeft bereikt¹³⁹.”

Als argumenten blijven alleen Gerhards talrijke stichtingen voor kerken en de in het grafschrift genoemde mildheid tegenover de geestelijkheid over¹⁴⁰. Zoals hierboven al aangetoond, vond de stichting van de jaarlijkse gedachtenissen bij de augustijnen, de dominicanen en het Mariastift tegelijkertijd plaats op 18 januari 1353, toen de in de ban gedane keizer Lodewijk IV allang was gestorven. Men zou dit misschien nog als een verzoeningsgebaar kunnen duiden, omdat vooral pausgetrouwe kloosters en stichten werden bedacht. Maar waarschijnlijker is het dat er aan al deze stichtingen persoonlijke beweegredenen ten grondslag lagen.

¹³⁵ Ibidem, blz. 251. Helaas is Beeck hiervoor de enige bron.

¹³⁶ De vier als leiders uitgemaakte mannen werden gezamenlijk terechtgesteld. Zie voor de overlevering Aachener Chronik (noot 1), blz. 4, NOPPIUS, Aacher Chronik (noot 11) blz. 168 e.v., de kronieken van de neder-Rijnse steden: Cöln, Bd. 3 (*Die Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert*), Leipzig 1877, blz. 698, regel 9-11, en BEECK, Aquisgranum (noot 10), blz. 251. Daarbij KRAUS, Aachen, Bd. 3.1 (noot 7), blz. 355.

¹³⁷ Zie over de constitutionele twisten in Aken in latere tijd vooral ERICH MEUTHEN, *Der gesellschaftliche Hintergrund der Aachener Verfassungskämpfe an der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit*, in: ZAGV 74/75 (1962/63), blz. 299-392. Ibidem, op blz. 304, noot 10, de opsomming van de bronberichten over de oudere opstanden van de jaren 1348, 1368 en 1401, met verdere literatuur. Zie voor de jongere opstanden van 1428 en 1430-1440 ibidem en KRAUS, Aachen Bd. 3.1 (noot 7), blz. 418-430.

¹³⁸ Zie hierover KRAUS, Aachen, Bd. 3.1 (noot 7), blz. 265 e.v. met verdere literatuur, en BIRMANNNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 24-27.

¹³⁹ BIRMANNNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 27.

¹⁴⁰ Ibidem.

Uit de uitzonderlijke situering van het graf van Gerhard in de noordoostelijke hoek van het atrium van de Mariakerk (*de Dom*) kan zeker worden afgeleid, dat hij althans in de laatste fase van zijn leven bij het Mariastift in hoog aanzien stond. Zoals Beeck weet te berichten, heeft graaf Wilhelm von Wied, die sinds 1364 proost was van het Akense Mariastift en die Gerhard Chorus nog persoonlijk heeft gekend, zich in het jaar 1399 op de feestdag van de heilige Paulus (29 juni) in een oorkonde ertoe verplicht, zijn conservator Heinrich von Nideggen elke nacht een brandend licht te laten plaatsen boven Gerhards graf, bij het beeld van de heilige maagd (*Maria*). Wilhelm heeft die maatregel gefinancierd uit zijn inkomsten uit de proosdij¹⁴¹. Aan de formulering van Beeck is evenwel niet duidelijk te ontlenen of het aanbrengen van dit licht werkelijk betrekking had op Gerhards graf of op de Madonna die zich in de nis van de wand daarboven bevindt, die een bijzondere verering bij de bevolking genoot¹⁴².

Alles bijeen is dus ook de veronderstelde activiteit van Gerhard als vredebewaarder in de verhouding tussen de gilden en de Raad evenzeer voor twijfel vatbaar als zijn optreden als leider van grote stedelijke bouwprojecten. Beide gaan terug op bronnen uit de vroege nieuwe tijd, beide laten zich niet door contemporaine bronnen bewijzen. Alleen voor Gerhards positieve betrekkingen tot de vermelde kerken en kloosters bestaan er enkele zwakke aanwijzingen.

De vraag is, hoe Beeck tot zijn beeld van Gerhard komt. Zijn bronnen zijn maar ten dele bekend. Wanneer hij Gerhard Chorus als vertegenwoordiger van een gouden tijdperk stileert en met de bouw van het koor en het raadhuis verbindt, roept hij bewust de herinnering aan Karel de Grote op. Zoals de receptie Karel als voorbeeldige koning van het middeleeuwse Rijk verhoogt, verheft Beeck Gerhard Chorus tot model onder de burgemeesters van het middeleeuwse Aken. De parallellen zijn opvallend: Karel bouwde de Mariakerk (*de Dom*) en de palts, Gerhard bouwde het koor en het gotische raadhuis. De vergelijking verheft Gerhards graf in het voorportaal van de Akense Mariakerk tot een cultplaats, waaraan ook het verhaal over het door Wilhelm von Wied gestichte brandende licht boven Gerhards graf kon bijdragen.

In de contemporaine bronnen is over dit alles niets te vinden. Daar ligt de betekenis van Gerhard vooral in zijn succesvolle gezantschappen, zijn aanzienlijke stichtingen voor kerken en zijn indrukwekkende loopbaan door de verscheidene stadsambten. Het analyseren van die ambtenloopbaan kan dan ook de blik scherpener voor Gerhards plek in de Akense geschiedenis van de regeling van het stadsbestuur. Daarop moet nu nader worden ingegaan.

¹⁴¹ BEECK, Aquisgranum (noot 10), blz. 49: [...] *Wilhelmum Comitem de Wede Praepositum huius Principis templi in Aquis anno MCCCXCIX. ipsa memoria conuersionis Gentium Doctoris scripto sigilli sui appensione validato religiosè obligasse se per custodem suum Henricum de Nydecken ex prouentibus dignitatis custodiaeque suae per noctes singulas luminare seu cereum ante iconem Deiferae Virginis in atrio Basilicae supra tumulum iam fati Gerardi ardens constituturum*. Daarover QUIX, Biographie (noot 4), blz. 44, zij het met afwijkende jaargave 1397, en BIRMANNS, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 63.

¹⁴² Aldus v. COELS, Schöffen (noot 8), blz. 108 e.v. met opgave van verdere literatuur.

3. Representant van een nieuwe stedelijke leidende klasse

De sinds 1273 tot in de dertiger jaren van de veertiende eeuw voor oorkonden stereotyp gebruikte stedelijke titulatuur *iudices*, *scabini*, *consultatus*, *civium magistratus ac universi cives regalis sedis Aquensis* somt verscheidene groepen op van de Akense stedelijke samenleving – rechters, schepenen, raad, burgemeesters en burgers – in een nauwkeurig gesorteerde volgorde die rang en aanzien van iedere groep weerspiegelt¹⁴³. Aan de top stonden de *iudices*, dus de bekleders van de rijksambten¹⁴⁴, gevolgd door de schepenen (*scabini*) en de raadsleden (*consultatus*)¹⁴⁵. De burgemeesters (*magistratus civium*), voor het eerst in een oorkonde van 7 februari 1252 genoemd¹⁴⁶, nemen ten opzichte hiervan een ondergeschikte positie in. Hun destijds nog geringe aanzien is er wellicht een reden van, dat van de burgemeesters van de dertiende en vroege veertiende eeuw behalve de naam en de ambtsperiode nauwelijks iets bekend is. Tot 1295 komen we ze tegen als getuigen in Akense gerechtsoorkonden¹⁴⁷ en als ‘Send-schepenen’ (*kerkelijke lekenrechters*) in de tuchtrechtspraak voor geestelijken. Personen die het burgemeestersambt uitoefenden, bevinden zich ook als werkmeesters op het terrein van het toezicht op het bedrijfsleven, maar niet als bekleders van het ambt van rechter of schepen¹⁴⁸. Het ambt van burgemeester is in deze tijd nog “geen aanleiding tot stijging op de sociale ladder”, zoals Dietmar Flach constateert¹⁴⁹.

De Raad ontstond in Aken pas na het ambt van burgemeester. Voor het eerst wordt de Raad genoemd in de aanhef van een schrijven van paus Alexander IV¹⁵⁰, al heeft koning Richard van Cornwall (*rooms-Duits koning 1257-1272*) hem blijkbaar niet meteen erkend. Pas in een oorkonde van deze koning van 8 oktober 1266 komt de Raad naar voren als een door de heer van de stad (*destijds dus koning Richard*) volledig geaccepteerd orgaan van het stedelijke zelfbestuur¹⁵¹.

De stedelijke titulaturen en adresseringen in verschillende oorkonden van het jaar 1273 laten zien, dat rechters en schepenen in die tijd nog niet tot de Raad behoorden¹⁵². Zij

¹⁴³ Over de titulatuur zie RAC I, nr. 265-267, 311, 332, 337, 363, 367. Daarover eveneens KRAUS, Aachen Bd. 3.1. (noot 7), blz. 172.

¹⁴⁴ Het begrip *iudices* is sinds 1251 in gebruik als verzamelaanduiding voor de met gerechtelijke bevoegdheden uitgeruste bekleders van Akense rijksambten. Daartoe behoren de voogd (*advocatus*) en de aan hem ondergeschikte ondervoogd (*subadvocatus*, *viceadvocatus*), de schout (*scultetus*) en de meier (*villicus*). De rechters waren voorzitter van de Akense Schepenbank, waren bevoegd voor de uitspraak van het door de schepenen gevelde vonnis en waren de vertegenwoordigers van de koning in bestuur en gerecht, zie FLACH, Untersuchungen (noot 39), blz. 244 e.v.

¹⁴⁵ De Schepenbank is sinds 1173 in Aken vermeld, maar is vermoedelijk ouder, zie FLACH, Untersuchungen (noot 39), blz. 376, en KRAUS, Aachen, Bd. 3.1 (noot 7), blz. 37 met bewijsplaatsen. Vanaf eind twaalfde eeuw vervulden de schepenen bovendien net als in Keulen stedelijke leidinggevende functies tot de vorming van een stedelijk zelfbestuur vanaf het midden van de dertiende eeuw, zie MANFRED GROTEN, *Die Entstehung des Bürgermeistersamtes und des Rates in Aachen*, in: ZAGV 102 (1999/2000), blz. 65-76, hier blz. 67, en FLACH, Untersuchungen (noot 39), blz. 376.

¹⁴⁶ RAC I, nr. 14, blz. 14 e.v. Daarover GROTEN, Entstehung (noot 145), blz. 70.

¹⁴⁷ FLACH, Untersuchungen (noot 39), blz. 377.

¹⁴⁸ Ibidem.

¹⁴⁹ Ibidem.

¹⁵⁰ Zie voor het eerste bewijs voor de Raad de titulatuur van een schrijven van paus Alexander IV, RAC I, nr. 150, blz. 72. Blijkbaar had de paus de aanhef ontleend aan een Akense suppliek (*verzoekschrift*). Daarover GROTEN, Entstehung (noot 145), blz. 71.

¹⁵¹ RAC I, nr. 213, blz. 109. Daarover GROTEN, Entstehung (noot 145), blz. 76.

¹⁵² KRAUS, Aachen, Bd. 3.2 (noot 7), blz. 6. Anders echter FLACH, Untersuchungen (noot 39), blz. 379.

vormden tot aan het eind van de dertiende eeuw veeleer een duidelijk van de burgemeesters en de leden van de Raad te onderscheiden sociale groep. Hun loopbanen brachten hen in het bereik van het leenheerlijke gerecht (*het Keurgerecht*), dat in de eerste plaats openstond voor de leden van de Akense schepenfamilies. Maar in ambten van het stedelijk zelfbestuur zijn ze niet te vinden, ook niet nadat ze uit het ambt van rechter waren getreden¹⁵³.

In het licht van deze bevinding lijkt de loopbaan van Gerhard Chorus voor de eerste helft van de veertiende eeuw beslist ongewoon. Na driemaalige uitoefening van het ambt van burgemeester in de jaren 1320 aanvaardde hij in 1332 voor verscheidene jaren het ambt van voogdmeier (*en derhalve van voorzitter van het Keurgerecht*), om in mei 1338 in het burgemeestersambt en daarmee in het stedelijke zelfbestuur terug te keren. In het jaar 1356 wordt hij in de Schepenbank opgenomen, waarmee hij opnieuw in het leenheerlijke gerecht (*het Keurgerecht*) actief is. Daarmee is Gerhard Chorus de eerste voogdmeier die vanuit het stadsbestuur tot dit ambt opsteeg¹⁵⁴. Mogelijk hielp hem daarbij de kort voordien geschiede verheffing in de ridderstand of de omstandigheid dat ten minste de tak van Heinrich Chorus op zijn laatst in 1321 het ambt van schepen had bereikt.

Toch was de opname in de Schepenbank in het jaar 1356 voor een voormalige burgemeester en stadsraadslid nog altijd geen vanzelfsprekendheid. Sinds de veertiende eeuw vulde de Schepenbank zich na het overlijden van een medeschepen aan door coöptatie, waarbij de leden van schepenfamilies voorrang genoten boven andere kandidaten. Door de algemene acceptatie van deze praktijk kon men welhaast van erfelijkheid van het ambt van schepen spreken. Aldus ontwikkelden zich al vroeg hele geslachten van schepenen, die zich frequent onderling door huwelijk met elkaar verbonden. Zo vormden de schepenen een zeer homogene groep binnen de stedelijke samenleving, waarin buitenstaanders niet zo gemakkelijk binnen konden dringen¹⁵⁵.

Nadat Gerhard in 1332 de vastomlijnde grenzen tussen het stedelijke zelfbestuur en het leenheerlijke gerecht (*het Keurgerecht*) had overwonnen, volgden anderen al spoedig zijn voorbeeld. Johann von dem Eichhorn begon in 1334 zijn opstijging net als Gerhard als burgemeester, voordat hij in 1337 schepen en in 1343 nogmaals burgemeester werd¹⁵⁶. Zo ook Jakob Colyn, die in 1338 als raadsheer, in 1344, 1351, 1354 en 1358 als burgemeester en ten slotte in 1358 als lid van de Schepenbank is gedocumenteerd¹⁵⁷.

Omgekeerd schenen de schepenen zich in de tijd van ca. 1250 tot ongeveer 1330 aanvankelijk niet te interesseren voor het bekleden van ambten in het gemeentebestuur¹⁵⁸. Bij de uitvaardiging van de Keurgerechtsverordening in het jaar 1338 kan men hen voor het

¹⁵³ Zie MUMMENHOFF, Anteil (noot 65), blz. 203, die er als eerste op wijst, dat de schepenen zich lange tijd niet interesseerden voor het ambt van burgemeester, hoewel het wetenschappelijk onderzoek vóór de bewerking van de lijsten van burgemeesters en schepenen door barones v. Coels er lange tijd van uit was gegaan, dat de schepenen ook in de vroege tijd steeds burgemeesters beschikbaar stelden. Mummenhoff ging er in ieder geval toen nog ten onrechte van uit, dat er al in 1250 een Raad was, een zienswijze die GROTEN, Entstehung (noot 145) overtuigend kan weerleggen.

¹⁵⁴ Dit resultaat volgt uit een vergelijking van de lijst van burgemeesters bij v. COELS, Bürgermeister (noot 8), en de Regesten van de Akense voogden, meiers, schouten en ondervoogden in Aachener Rechtsdenkmäler (noot 33), blz. 249-268, hier vooral blz. 256-261.

¹⁵⁵ LUISE FREIIN v. COELS VON DER BRÜGGHEN, Das Wappenbuch des Aachener Schöffentuhls, in: ZAGV 66/67 (1954/55), blz. 78 e.v., en FLACH, Untersuchungen (noot 39), blz. 376.

¹⁵⁶ Zie over Johann von dem Eichhorn v. COELS, Schöffen (noot 8), nr. 100, blz. 89-91, en FLACH, Untersuchungen (noot 39), blz. 378.

¹⁵⁷ v. COELS, Schöffen (noot 8), nr. 115, blz. 111 e.v., en FLACH, Untersuchungen (noot 39), blz. 378.

¹⁵⁸ MUMMENHOFF, Anteil (noot 65), blz. 203.

eerst als deel van de Raad aanwijzen, in de raadsregisters van de jaren 1351 en 1364 verschijnen ze als vaste leden¹⁵⁹. Met hun opname in de Raad drongen ze nu ook door tot het ambt van burgemeester. Het eerste lid van de Schepenbank dat in 1343 tot burgemeester werd gekozen, was de al genoemde Johann von dem Eichhorn, die evenwel in 1334 net als Gerhard Chorus zijn opstijging als burgemeester was begonnen. Anders verging het Christian Lewe: sinds 1331 was hij schepen, sinds 1338 raadslid, in 1346, 1361 en 1364 burgemeester en in 1349 christoffel van het Sandkaul-stadsdeel¹⁶⁰. Daarmee is hij de eerste bekende schepenburgemeester, die pas na zijn opname in de Schepenbank het ambt van burgemeester bereikte. In de jaren daarna nam het aandeel van de schepenen in het burgemeestersambt gestadig toe. Sinds 1358 waren de schepenen elk jaar vertegenwoordigd onder de burgemeesters¹⁶¹.

Christian Lewe en Gerhard Chorus hebben meermaals samengewerkt: in december 1338 bij de onderhandelingen over de Keurgerechtsverordening¹⁶², in 1346 als collega's in het burgemeestersambt¹⁶³ en vanaf 1356 na Gerhards opname in het Schepencollege¹⁶⁴. De samenwerking in de Schepenbank zou evenwel door conflicten overschaduwd geweest kunnen zijn. Op 18 november 1360 verplichtten zeven van haar leden zich levenslang om bij de dood van één of meer medeschepenen in eendracht nieuwe schepenen te kiezen. Indien bij een verkiezing geen volledige overeenstemming bereikt kon worden, zou het meerderheidskiesrecht toepasselijk worden en het daardoor bereikte resultaat van de verkiezing bereidwillig door de minderheid geaccepteerd worden. Een verdere clausule bepaalde, dat onderlinge geschillen scheidsrechterlijk zouden worden bijgelegd en dat de uitspraak van de scheidsrechter door de desbetreffende personen onder ede moest worden in acht genomen. Tot de ondertekenaars behoorden ridder Gerhard Chorus (schepen sinds 1356), Goswin von Punt (sinds 1341), Alexander von Soers (sinds 1350), Konrad von dem Eichhorn (sinds 1350), Jakob Colyn (sinds 1358), Johann Chorus de Jongere (sinds 1358) en Walter Vollmer I (sinds 1358)¹⁶⁵. Aangezien de Schepenbank destijds twaalf leden had, hebben niet alle schepenen deze verplichting ondertekend. De vijf ontbrekende leden laten zich aan de hand van de lijst van schepenen van barones von Coels identificeren als: Christian Lewe (schepen sinds 1331), Arnold Wilde II (sinds 1343), Matthias von Hochkirchen (sinds 1345), Arnold von dem Berge (sinds 1350) en Martin Munt (sinds 1350)¹⁶⁶.

Deze gang van zaken wijst wel op een conflict in het Schepencollege dat de Schepenbank in twee kampen verdeelde. De aard van de geschillen die het conflict veroorzaakten, kan alleen indirect uit de bronnen worden afgeleid; met een blik op de inhoud van de verplichtingsverklaring schijnt het echter vooral om de procedure van coöptatie van nieuwe leden te zijn gegaan. Het lijkt erop, dat de conflictlijn liep tussen oud ingezetenen en nieuwe

¹⁵⁹ Ibidem, blz. 204 e.v.

¹⁶⁰ V. COELS, Schöffen (noot 8), nr. 97, blz. 84-87, en FLACH, Untersuchungen (noot 39), blz. 378 e.v.

¹⁶¹ MUMMENHOFF, Anteil (noot 65), blz. 205 e.v. Bij zestien van de 26 bekende tweetallen burgemeesters van de jaren 1361 tot 1397 zijn beide burgemeesters schepen, bij negen is er telkens één schepen. Alleen in het jaar na de grote opstand van het jaar 1368 is er geen schepen vertegenwoordigd in het burgemeestersambt.

¹⁶² Zie over de Kurgerichtsordnung RAC II, nr. 630, blz. 290-293, die zowel door Gerhard Chorus als door Christian Lewe als leden van de Raad werd ondertekend.

¹⁶³ V. COELS, Bürgermeister (noot 8), blz. 47.

¹⁶⁴ RAC III, nr. 154, blz. 105 e.v., hier blz. 105.

¹⁶⁵ Zie over de verplichting van 1360 RAC III, nr. 361, blz. 360 e.v., over de data van de ambten v. COELS, Schöffen (noot 8), blz. 5.

¹⁶⁶ V. COELS, Schöffen (noot 8), blz. 5.

leden van de Schepenbank. De ondertekenaars behoorden met Gerhard en Johann Chorus, Jakob Colyn en Walter Vollmer I de Jongere tot de nieuwkomers in de Schepenbank, die daarnaast de opstijging via het stadsbestuur gemeen hadden¹⁶⁷. Daar voegden zich met Goswin von Punt, Alexander von Soers en Konrad von dem Eichhorn drie langjarig zittende schepenen bij, die al op voorouders of verwanten met dezelfde familienaam in het schepenenamt konden bogen¹⁶⁸. Een broer van Goswin von Punt genaamd Wilhelm in Pont behoorde trouwens al sinds vele jaren tot de Raad en was in 1354 burgemeester geweest. De groep van niet-ondertekenaars daarentegen bestond zonder uitzondering uit langjarig zittende schepenen met wortels in bekende schepenfamilies¹⁶⁹, die zich er mogelijk tegen verzetten nog meer opstijgers uit het stadsbestuur in het Schepencollege op te nemen¹⁷⁰.

De strijd smeulde nog enige jaren door, tot op 1 mei 1363 na verdere onderhandelingen die de eendracht in het Schepencollege moesten herstellen, een document met nieuwe verplichtingen tot stand kwam, dat deze keer door alle schepenen werd ondertekend, de zeven hervormers en de vijf weigeraars van 1360, alsmede de beide in 1361 nieuw in de Schepenbank opgenomen Reinhard von Moerke en Gerhard von Rodenburg, waarmee de Schepenbank nu veertien in plaats van twaalf leden had¹⁷¹.

Als uitkomst van de onderhandelingen is vastgelegd, dat bij een geschil onder schepenen in geen geval eigenrichting moest worden uitgeoefend, maar dat vermeend onrecht eerst aan de schepenmeesters moest worden voorgelegd. Als die het geschil niet konden beslechten, dan dienden zij de eerstvolgende dag de complete Schepenbank bijeen te roepen, die dan, met uitsluiting van degenen die bij het geschil betrokken waren, bij meerderheidsbesluit een bindend oordeel moest vellen. Wie zich niet naar dit oordeel schikte, moest in het schepenhuis Brüssel (*op de hoek van de markt en de Pontstrasse*) verblijven tot hij de door de Schepenbank naderhand gegarandeerde boete had voldaan. Deze overeenkomst zou gelden voor de eerstkomende vijf jaar¹⁷². Blijkbaar was met de uitbreiding van de Schepenbank van twaalf tot veertien leden een dragelijk compromis gevonden.

¹⁶⁷ Over deze personen ibidem, nr. 115 (Jakob Colyn), blz. 111, nr. 116 (Johann Chorus II, de Jongere), blz. 112 e.v., nr. 117 (Walter Vollmer I), blz. 114.

¹⁶⁸ Over deze personen ibidem, nr. 103 (Goswin von Punt), blz. 93, nr. 110 (Alexander von Soers), blz. 98 e.v., nr. 113 (Konrad von dem Eichhorn), blz. 100 e.v.

¹⁶⁹ v. COELS, Schöffén (noot 8), blz. 5.

¹⁷⁰ BIRMANN, Gerhard Chorus (noot 5), blz. 33, ziet daarentegen in de regelingen van 1360 een door de tegenstand van de niet-ondertekenaars mislukte poging de Schepenbank af te sluiten voor nieuwkomers die niet uit de vanouds ingezeten schepenfamilies stamden. Deze zienswijze is echter niet sluitend, omdat juist de nieuwkomers in de Schepenbank deze regelingen steunden, terwijl de groep van niet-ondertekenaars allemaal langjarige leden van de Schepenbank waren en, zoals bijvoorbeeld Martin Munt, uit vanouds ingezeten schepenfamilies stamden. Het in de afspraken van 1360 vastgelegde meerderheidskiesrecht schijnt eveneens eerder geschikt om nieuwkomers uit families toe te laten, die tot dan toe geen schepenen leverden, aangezien de zeven ondertekenaars bij de in totaal twaalf schepenen in de meerderheid waren. Bij de uitbreiding van de Schepenbank tot veertien leden in het jaar 1361 werden bovendien met Reinhard von Moerke en Gerhard von Rodenburg (1361) twee nieuwe schepenen gecoöpteerd, die uit families stamden die al schepenen leverden en die voordien niet als in dienst van het stedelijke bestuur aanwijsbaar zijn. Reinhard von Moerke komt in de bronnen vooral in de rechtspleging naar voren als schepen en voogdmeier. Hij was bovendien een zwager van de erfmaarschalk in het hertogdom Gulik, Frambach von Birgel, zie v. COELS, Schöffén (noot 8), nr. 118 en 119, blz. 114-118. Daardoor onderhield Reinhard nauwe betrekkingen met kringen die geen belang konden hebben bij het voordringen van raadslieden in de Schepenbank, aangezien het stedelijke zelfbestuur de invloed van de graaf van Gulik op de interne aangelegenheden van de stad Aken probeerde terug te dringen. De ontwikkeling tot 1363 lijkt er veeleer op, dat de ondertekenaars van 1360 compromissen moesten sluiten.

¹⁷¹ RAC III, nr. 466, blz. 298 e.v.

¹⁷² Ibidem.

Geconcludeerd kan worden, dat Gerhard Chorus als regerend burgemeester in 1338 bij de uitvaardiging van de Keurgerechtsverordening het opnemen van de schepenen in de Raad heeft ondersteund. Bovendien probeerde hij in 1360 met andere nieuwkomers in het schepenambt de aanvulling van de Schepenbank te reorganiseren, misschien om haar ruimer open te stellen voor leden van het gemeentebestuur. Hij heeft in zijn loopbaan, door de significante wisseling tussen het ambt van burgemeester en dat van voogdmeier, door zijn terugkeer in het gemeentebestuur als burgemeester en door zijn latere opname in het Schepencollege meermaals de grenzen tussen sociaal gescheiden personenkringen overschreden.

Daarmee is zijn carrière exemplarisch geworden voor het door hem begonnen en na hem verder versterkte, al door Dietmar Flach beschreven proces van het opgaan van ambtsdragers van het stedelijke zelfbestuur – raadsheren, burgemeesters, werkmeesters, christoffels – met de schepenen in een nieuwe stedelijke bovenlaag, waarvan de leden voortaan afwisselend stedelijke en leenheerlijke ambten bezetten¹⁷³. Zichtbare uitdrukking van dit opgaan is te vinden in de verandering van de manier van verwijzing naar de stedelijke functionarissen, waarin de burgemeesters sedert de jaren 1350, vóór de schepenen en de Raad, voorop staan¹⁷⁴.

4. Slotsom

Gebleken is, dat de beschrijving van Gerhard Chorus in de historiografische bronnen (*publicaties van historici*) van de vroege nieuwe tijd (1450-1800) aanmerkelijk verschilt van het beeld van Gerhard dat zich uit de contemporaine documentaire bronnen laat opmaken. Uitsluitend echter de bronnen uit de vroege nieuwe tijd uiten zich concreet over de betekenis van Gerhard voor het laatmiddeleeuwse Aken van de veertiende eeuw. De desbetreffende uitspraken bepalen deels nog heden het beeld van deze middeleeuwse Akense burgemeester¹⁷⁵.

De in de late vijftiende eeuw begonnen Kroniek van Aken ziet in Gerhard vooral de bouwmeester en initiator van het gotische raadhuis aan de Markt. Petrus à Beeck en Johannes Noppius breiden zijn desbetreffende activiteit uit tot verdere grote projecten zoals het munsterkoor, de uitbreiding van de vestingwerken en de fontein op de Markt. Terwijl Beeck Gerhard Chorus verbindt met de bouw van het munsterkoor en het raadhuis, vergelijkt hij hem met Karel de Grote: zoals Karel tot modelkoning van het middeleeuwse rijk opsteeg, zo werd Gerhard tot topfiguur onder de burgemeesters van het middeleeuwse Aken. Bouwde Karel de Mariakerk (*de Dom*) en de palts, Gerhard bouwde de koorhal en het gotische raadhuis.

¹⁷³ FLACH, Untersuchungen (noot 39), blz. 379.

¹⁷⁴ Bijvoorbeeld in een oorkonde van 21 juli 1351, zie RAC, nr. 8, blz. 10: *dy ...burgermeister; dy scheffen, ...der rait und dy burgere gemeinlichen des kunnigliclighen stuils von Ayghen*. Evenzo in een oorkonde van 1 oktober 1351, zie RAC III, nr. 17.

¹⁷⁵ Zo schrijft bij voorbeeld zonder enig kritisch voorbehoud (*de Duitstalige versie van*) Wikipedia, https://de.wikipedia.org/wiki/Gerhard_Chorus, voor het laatst geraadpleegd op 28 februari 2018 (*en bij raadpleging op 15 mei 2025 nog steeds*), (*in vertaling*): “Zijn hoofdverdienste was echter beslist het initiatief voor en het bevorderen van grote representatieve bouwwerken [...]. Ook geldt Gerhard Chorus samen met het stift kapittel in het jaar 1355 als bevorderaar of zelfs als bouwheer van het gotische koorschip (*sic*) van de Dom van Aken, dat hij aan de palts- en kroningskapel van Karel de Grote (747-814) liet aanbouwen. Voorts was hij in zijn ambtstijd als burgemeester en opnieuw mogelijk als bouwheer toonaangevend betrokken bij het besluit de bouw van het nieuwe Akense raadhuis te realiseren, dat vervolgens vanaf 1330 op de fundamenten van de vervallen keizerpalts eveneens in gotische stijl werd gebouwd.”

Christian Quix slaagde er niet in de noodzakelijke correcties op dit historische beeld aan te brengen, doordat de contemporaine documenten in het begin van de negentiende eeuw nog niet centraal voorhanden waren en evenmin in gedrukte oplage beschikbaar waren. Zijn aanvankelijke publicaties, waarin hij Gerhard tot leider van de stadsbouwwerken maakte en de naam Chorus (*Latijns voor koor*) terugvoerde op de bouw van het koor van de Dom, droegen er zelfs toe bij dat het beeld van Gerhard Chorus als architect verder werd bevestigd. Pas de in het tijdperk na Quix ingezette uitgave en analysering van de brondocumenten uit het Aken van de middeleeuwen, die begint met de stadsrekeningen uit de veertiende eeuw en met de uitgave van de Regesten van de Rijksstad Aken door Wilhelm Mummenhoff en Thomas R. Kraus tot in de jaren 2000 werd voortgezet, leidde een wijziging van het beeld van Gerhard in. Zo is de voorstelling dat hij de tweede stadsmuurring en andere grote bouwprojecten als het raadhuis en het munsterkoor gepland en als leidinggevende bij de bouw zelf zou hebben uitgevoerd, sinds de publicaties van Laurent, Pick en Birmanns niet meer houdbaar, omdat zij zich niet in overeenstemming laat brengen met de bouwgeschiedenis van deze objecten.

Beeck beschreef Gerhard echter niet alleen als bouwmeester, maar ook als een vredebewaarder, die de spanningen tussen de gilden en de lagen waaruit raadsleden konden voortkomen in Aken door een politiek van matiging zou hebben verminderd. Birmanns breidde deze rol uit over het conflict tussen keizersgetrouwe burgers en pausgetrouwe kloosters in de strijd tussen Lodewijk IV met het pausdom. Maar ook dit beeld van Gerhard kan niet door bronnen worden gedocumenteerd. Beecks argument is een meteen na Gerhards dood uitgebroken opstand van de wevers en de volders tegen de stedelijke overheid. Birmanns wijst op de gulle stichtingen van Gerhard voor kerken en zijn mildheid jegens de clerus, waarvan het grafschrift spreekt. Maar waarschijnlijker is het toch, dat aan die stichtingen puur privé motieven ten grondslag lagen en dat de inscriptie op grond van haar sjabloonachtige karakter niets authentieks over Gerhard uitsprekt. Dat hij ten minste tijdens de laatste fase van zijn leven in hoog aanzien stond bij de geestelijkheid – zoals niet in de laatste plaats de ligging van zijn graf in het Karolingische voorportaal van de Akense Mariakerk (*de Dom*) bewijst – is aannemelijk.

Hoewel de contemporaine bronnen het beeld van Gerhard van de vroege nieuwe tijd nodig maken, bieden zij toch ook de mogelijkheid Gerhards betekenis voor Aken anders te bepalen. De stadsrekeningen laten hem zien als drukbezette stedelijke gezant, die in staat was de belangen van Aken in bijzonder moeilijke en belangrijke missies te vertegenwoordigen. De Akense en Burtscheider dodenboeken alsmede verscheidene oorkonden getuigen van zijn omvangrijke stichtingen voor kerken en van zijn indrukwekkende loopbaan door diverse ambten in dienst van de stad.

Een analyse van deze *cursus honorum* (*reeks van eervolle ambten*) laat zien dat hij het nog in gering aanzien staande ambt van burgemeester benutte als start van een glanzende carrière, zijn talenten uitputte en dit ambt daarbij kennelijk zo aantrekkelijk maakte, dat voortaan ook de leden van de traditionele schepenfamilies in dit ambt binnendrongen. Gerhard hoorde bij een groep opstijgers, die komend uit het gemeentebestuur de Schepenbank en het rechterambt hebben bereikt, terwijl die ambten tot dan toe gedomineerd waren door leden van de schepenenfamilies. Omdat onder hun medewerking geleidelijk ook de Schepenbank zich openstelde voor burgemeesters, leidde dit tot het al door Dietmar Flach geconstateerde opgaan van functiedragers van de gemeente met de schepenen in een nieuwe stedelijke leidende klasse. Tastbaar is dit in Gerhards pogingen na zijn intrede in de Schepenbank met zes medeschepenen dit oudste college door middel van regelingen te hervormen tot coöptatie. Omgekeerd zijn onder zijn regering als burgemeester in 1338 de schepenen voor het eerst present in de stadsraad.

Naast zijn uitermate succesvolle activiteiten als gezant en zijn omvangrijke kerkelijke stichtingen ligt de betekenis van Gerhard voor het laatmiddeleeuwse Aken dan ook mede in zijn persoonlijke bijdrage aan de modernisering van de Akense stedelijke regelgeving in de veertiende eeuw. De taak van verder onderzoek zal het nu zijn Gerhards positie in de persoonlijke netwerken van de stedelijke samenleving van zijn tijd nog krachtiger uit te werken.
